

VÄLFÄRD – INTE FÖR ALLA 2019

Rädda Barnen

Den ekonomiska familjepolitikens
betydelse för familjer i ekonomisk utsatthet

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	4
Inledning	6
Bakgrund	8
Syfte och tillvägagångssätt	11
Barnfamiljers ekonomiska utveckling	14
Betydelsen av ekonomisk familjepolitik	18
Fördelningspolitisk profil i den ekonomiska familjepolitiken	22
Reformpolitik och barnhushållens ekonomi	24
Slutsatser och diskussion	28
Rädda Barnens rekommendationer	29
Referenser	30
BILAGA – Regeländringar 2016–2018	32

Produktion: Rädda Barnen 2019

Projektledning och textbearbetning: Madeleine Kaharascho Fridh, Maria Soares Lindberg, Carolina Åkerklind Guillen, Josefin Lundmark

Forskning och text: Tapio Salonen

Foto: Omslag: Nagy-Bagoly Arpad/MostPhotos, Sid 4: Rädda Barnen/Lina Gustavsson,

Sid 6: Jose Manuel Gelpi Díaz/MostPhotos, Sid 10: Joseph Gonzalez/Unsplash,

Sid 12: Alexander Shalamov/MostPhotos, Sid 13: Jamie Baker/Save the Children,

Sid 16: Katrina Brown/MostPhotos, Sid 17: Rädda Barnen/Lina Gustavsson,

Sid 27: Kai Oberhauser/Unsplash, Sid 28: Samuel Borges/MostPhotos,

Sid 33: Save the Children, Sid 34: Rädda Barnen/Lina Gustavsson

Personerna på bilderna har ingen koppling till innehållet i rapporten.

Grafisk form: Åtta.45 Tryckeri

Förord

”Alla barn ska kunna växa upp under trygga förhållanden. Varje barn har rätt att växa och utvecklas efter sina egna förutsättningar och önskemål, oavsett bakgrund och familjens ekonomi. Det som oroar mig allra mest, är att de barn som har fått en tuffare start, också ärver sina föräldrars problem. Det är hotet om ’social ärftlighet’ istället för löftet om ’social rörlighet’”. Ulf Kristersson Almedalstal 2018

”Men jag vill inte ge mest till de som redan har mest. Jag kan ärligt säga till er med de största förmögenheterna: Nu får ni faktiskt stå tillbaka – nu är det vanligt folks tur! Jag vill satsa just på pensionärerna och barnfamiljerna...”; Stefan Löfvéns Almedalstal 2018

Både den socialdemokratiska statsministern och oppositionsledaren från Moderaterna väljer att lyfta fram frågan om likvärdiga förutsättningar tidigt i livet i uppmärksammade linjetal. Frågan är central, och i Sverige är vi tämligen överens, även över partigränser, om att ojämlika uppväxtvillkor och ökade klyftor är ett problem. Barn ska inte hindras i sin utveckling på grund av att föräldrarna har sämre ekonomiska förutsättningar än andra.

1900-talet var barnets århundrade, och nu år 2020 blir FN:s deklaration om barnets rättigheter svensk lag. Det är ett stort erkännande av barnens status i samhället. Barnkonventionen tydliggör att staten ska bistå föräldrar att säkerställa barnets rätt, och att varje barn ska ha rätt till social trygghet, genom exempelvis socialförsäkringar.

Att ha en förälder som går till jobbet är positivt ur många aspekter. Men en strategi som bygger på att fler har tillgång till arbetslivets fördelar kan inte utesluta eller ersätta välfärdsstatens fördelningspolitiska instrument, så som den ekonomiska familjepolitiken.

Under 2000-talet har mycket blivit bättre för barn i Sverige. I den här studien och i Rädda Barnens barnfattighedsrapport kan vi se att barnfamiljernas ekonomi stärkts. Men om vi mäter vårt samhälle utifrån hur det behandlar sina mest utsatta, är vägen framåt oklar. I den

här rapporten ser vi att statens verktyg för att minska den ekonomiska utsattheten och jämna ut skillnader mellan hushållen, det som kallas den ekonomiska familjepolitiken, inte längre fungerar som de var tänkta. Staten når i allt mindre utsträckning sina mål på det här området. Välståndet och välfärden når inte alla.

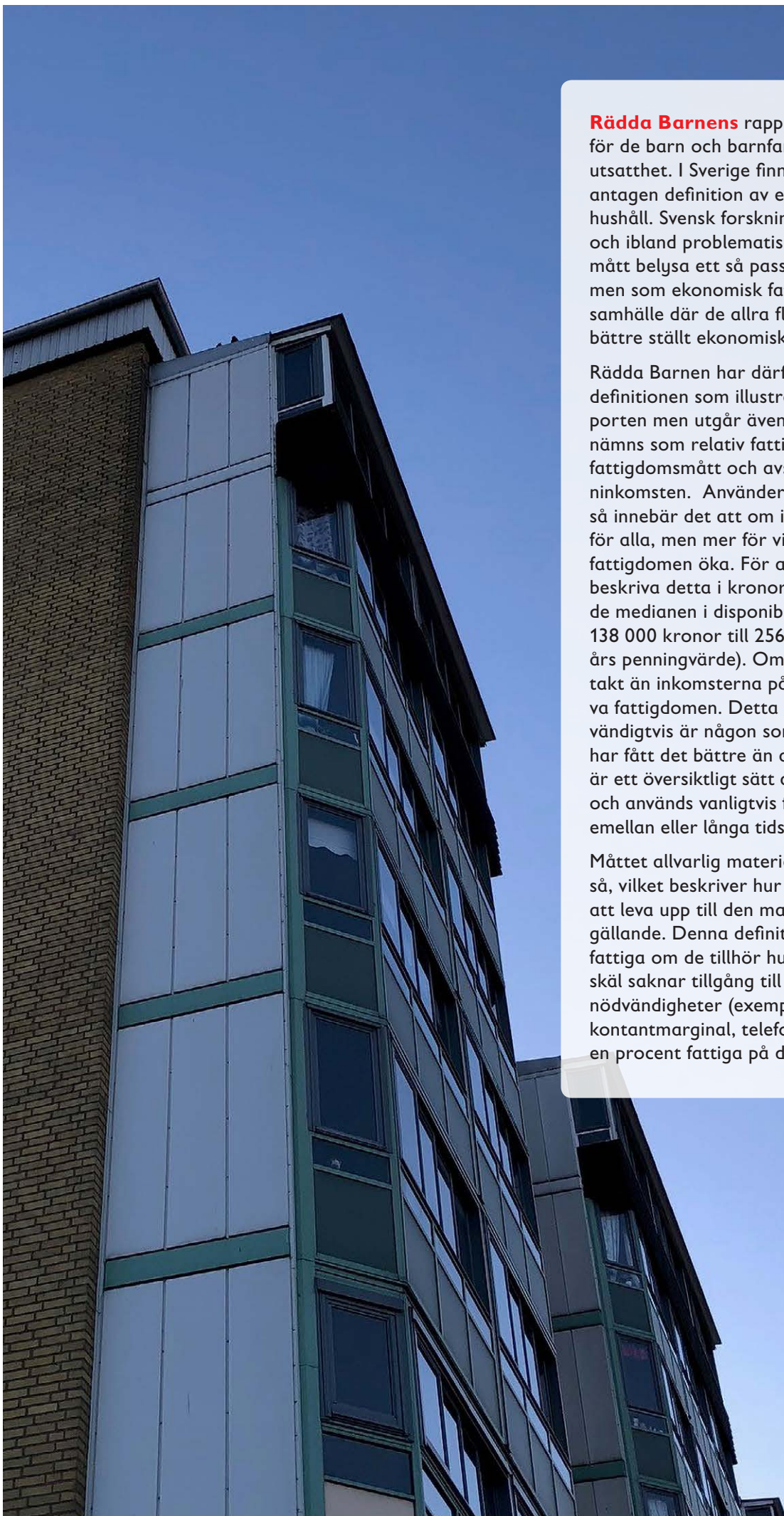
Det finns dessutom föräldrar med behov av ekonomiskt stöd, som bör ha rätt till stöd, men som idag inte har tillgång till familjepolitikens fördelar. Systemens utformning brister. Budget- och skuldrådgivare som Rädda Barnen möter vittnar exempelvis om hur föräldrar med umgänge som bor inneboende inte får del av hela bostadsbidraget. Det är en följd av bidragets utformning, och innebär konsekvenser för umgänget med barnet. Barn till föräldrar som har löneutmätning är ytterligare en grupp som inte fått del av uppräknings likt andra barn, på grund av begränsningar i våra system. Dessa barn får inte samma möjligheter till stärkt levnadsstandard som barn i familjer som fått del av den senaste tidens reformer. De med redan utsatt position hamnar än mer på efterkälken.

Ett par angelägna statliga utredningar har tillsatts, men en utredning tar tid, och inte minst krävs politiska överenskommelser i riksdagen för att förverkliga konkreta förslag. Även om det må låta som att det finns underlag för breda uppgörelser kring den ekonomiska familjepolitiken vet vi att det finns flera intressekonflikter som behöver avhandlas för att komma framåt. Rädda Barnen uppmanar därför till samtal över partigränserna för att utforma en stärkt och mer träffsäker ekonomisk familjepolitik som når sina mål, och inte minst säkerställer barnkonventionens efterlevnad.

Ola Mattsson

Sverigechef Rädda Barnen

Rädda Barnens rapporter visar på utvecklingen för de barn och barnfamiljer som lever i ekonomisk utsatthet. I Sverige finns det inte någon officiellt antagen definition av ekonomisk fattigdom bland hushåll. Svensk forskning har visat att det är svårt och ibland problematiskt att med något enstaka mått belysa ett så pass brett och komplext fenomen som ekonomisk fattigdom, i synnerhet i ett samhälle där de allra flesta hushåll får det allt bättre ställt ekonomiskt.

Rädda Barnen har därför både den mer absoluta definitionen som illustreras i barnfattighedsrapporten men utgår även från det mått som ibland nämns som relativ fattigdom, som då utgör EUs fattighedsmått och avser 60 procent av medianinkomsten. Använder man det relativa måttet så innebär det att om inkomsterna ökar i landet för alla, men mer för vissa kan också den relativa fattigheden öka. För att illustrera detta kan vi beskriva detta i kronor. Mellan 1995 och 2017 ökade medianen i disponibel inkomst per person från 138 000 kronor till 256 000 kronor (räknat i 2017 års penningvärde). Om medianen ökar i snabbare takt än inkomsterna på lägre nivå, ökar den relativa fattigheden. Detta betyder då att det inte nödvändigtvis är någon som fått det sämre, men vissa har fått det bättre än andra. EU:s fattighedsmått är ett översiktligt sätt att mäta inkomstjämlighet och används vanligtvis för att jämföra länder emellan eller långa tidsserier.

Måttet allvarlig materiell fattigdom finns också, vilket beskriver hur väl ett hushåll klarar av att leva upp till den materiella standard som är gällande. Denna definition klassar individer som fattiga om de tillhör hushåll som av ekonomiska skäl saknar tillgång till minst fyra av nio så kallade nödvändigheter (exempelvis: tvättmaskin, internet, kontantmarginal, telefon). I Sverige är mindre än en procent fattiga på detta sätt.

Sammanfattning

Denna studie analyserar den ekonomiska familjepolitiken under 2010-talet och undersöker i vilken grad den förmår utjämna ekonomiska villkor och minska den ekonomiska utsattheten bland barnfamiljer. Den replikerar en tidigare studie (Salonen, 2010) som påvisade ett trendbrott i en avtagande omfördelning och ökad fattigdomsrisk. Detta till följd av minskade ambitioner i den nationella familjepolitiken under 2000-talets inledande årtionde. I korthet bekräftar den aktuella studien att utvecklingen fram till 2017 fortsatt i samma riktning.

Inledningsvis kan konstateras att de disponibla inkomsterna för barnfamiljer ökat i alla inkomstskikt fram till 2017. Samtidigt har inkomstskillnaderna förstärkts, även bland barnfamiljer. Många barnfamiljer har fått det ekonomiskt bättre under 2000-talet medan andelen barnfamiljer som lever med låg ekonomisk standard (EU:s relativa fattigdomsgräns på högst 60 procent av landets medianinkomst) tenderat öka och uppgår år 2017 till 16 procent av barnhushållen. Denna studie utgår främst utifrån detta relativa fattigdomsmått (som är EU:s officiella fattigdomsdefinition), som också benämns som låg ekonomisk standard.

Denna studie utgår till viss del från fördjupade bearbetningar av datamaterial som tagits fram till en rapport från Försäkringskassan (2018). Dessa data baseras på SCB:s urvalsundersökningar Hushållens ekonomi (HEK) fram till 2013, registerbaserade urvalet STAR från 2014 och Longitudinell integrationsdatabas för sjukförsäkrings- och arbetsmarknadsstudier (LISA). Uppgifterna för 2017 utgör en prognos med hjälp av SCB:s simuleringsmodell Fördelningsanalytiskt statistiksystem för inkomster och transfereringar (FASIT). I prognosen ingår förändringar i regelverk och skattesatser, förändringar i sysselsättning och löner såväl som demografiska förändringar. En begränsning i dessa analyser är att de undersöker effekter och förändringar i den ekonomiska familjepolitiken genom de tre huvudkategorierna, försäkringar, generella och behovsprövade bidrag och inte detaljerade analyser av varje socialförsäkringsförmån var för sig. Resultaten ger därvidlag en mer översiktlig bild av den offentliga familjepolitikens betydelse för barnfamiljers ekonomiska utsatthet, vilket för denna studie är både en adekvat och rimlig analysnivå.

Utan familjepolitiska insatser skulle omkring en fjärdedel av de svenska barnfamiljerna ha varit

fattiga enligt EU:s fattigdomsdefinition. Denna andel har varit i stort sett oförändrad under 2010-talet. Familjepolitikens fattigdomsreducerande effekt har minskat markant i Sverige över tid. I inledningen av 2000-talet bidrog familjepolitiska insatser till att minska andelen fattiga barnfamiljer till 8–9 procent av alla hushåll med barn. År 2017 förmådde insatserna enbart att reducera andelen i relativ inkomstfattigdom till drygt 16 procent av barnfamiljerna.

Jämförelser av inkomstfattigdom mellan de länder som ingår i EU varierar kraftigt såväl före som efter transfereringar. År 2007 låg Sverige på femte plats och år 2017 på trettonde plats avseende familjepolitikens betydelse på nivån av inkomstfattigdom. Detta är en försämring jämfört med tidigare år då Sverige låg bättre till och närmre de andra nordiska länderna.

Denna studie visar att den fördelningspolitiska profilen för socialförsäkringar riktade till barnfamiljer successivt har avtagit under senare år. Från slutet av 1990-talet har den omfördelningseffekten av samtliga socialförsäkringar till barnfamiljer mer eller mindre halverats. Detta gäller samtliga ersättningsformer, men särskilt de behovsprövade bidragen. En allt mindre andel av den ekonomiska familjepolitiken fungerar numera omfördelning mellan fattigare och rikare barnhushåll. Av totalt drygt 80 miljarder kronor i den ekonomiska familjepolitiken år 2017, fungerar cirka 8 miljarder som omfördelning mellan barnhushållen, vilket motsvarar knappt 10 procent av 2017 års ekonomiska familjepolitik.

En fördjupande analys av de regeländringar och beloppsnivåer i de sociala trygghetssystemen som riksdagen antog under mandatperioden 2015–2018 visar på en blygsam fördelningspolitisk utjämning och minskad ekonomisk utsatthet bland barnfamiljer. Efter många års eftersläpning av till exempel barnbidraget och bostadsbidraget har dessa höjts under 2018, men det är för tidigt att avgöra ifall en utveckling mot en mer utjämnande familjepolitik skett.

Sammanfattningsvis förmår den ekonomiska familjepolitiken i Sverige i allt lägre utsträckning utjämna de växande inkomstskillnaderna bland barnfamiljer och uppvisar en allt svagare fattigdomsbekämpande förmåga.

Den ekonomiska utsattheten bland barnfamiljer i Sverige kan därmed tydligt kopplas till avtagande familjepolitiska ambitioner på nationell politisk nivå.

Inledning

Denna studie är en uppföljning av studien "Välfärd – inte för alla" (Salonen, 2010) som visade på ett trendbrott i den ekonomiska familjepolitiken i Sverige några år in på 2000-talet. Tydliga tecken på en avtagande fattigdomsminskande effekt lyftes fram. Syftet med denna studie är att analysera effekter för barnfamiljer av genomförda förändringar inom den ekonomiska familjepolitiken i Sverige under 2010-talet fram till 2017/18.

Ekonomisk trygghet har varit centralt i den socialpolitiska idétraditionen och konkreta reformsträvanden i Sverige liksom många andra numera avancerade välfärdsstater. Fattigdomsbekämpningen blev en angelägen politisk fråga under mellankrigsperioden och i återuppbyggnadsarbetet efter andra världskriget. Fattigsvärige med alla dess orättvisor och problem i termer av undermålig folkhälsa, dålig bostadsstandard och ojämlika levnadsvillkor blev själva motbilden i framväxten av ett modernt välfärdssamhälle i svensk samförståndsanda. Det var en välfärdspolitik som utformade breda lösningar i syfte att skapa ett inkluderande samhälle för alla. Fattigdomsbekämpningens framgång i Sverige skedde genom reformering inom en rad samhällsområden och åtgärder som syftade till att omfatta alla berörda individer och hushåll.

Från 1980-talets inledning har dock reformarbetet mot ett universellt och inkluderande välfärdssamhälle successivt avstannat. Sverige utmärktes som ett mer jämlikt och jämställt samhälle än andra länder i början av 1980-talet. År 1981 uppmättes den mest jämlika fördelningen av hushållens inkomster under efterkrigstiden.¹ De tre senaste årtiondena därefter har inkomstskillnaderna i befolkningen gradvis ökat, oavsett konjunkturer och politiska majoritetsförhållanden.² Sverige tillhör fortfarande ett av de länder med mest jämlika inkomster, men har under senaste åren haft en snabbare ökning av inkomstskillnaderna än många andra länder.³ Den svenska välfärdsmodellen har under de senaste årtiondena ställts inför prövningar i och med en snabb och föränderlig samhällsutveckling där tidigare stabila och något mer förutsägbara villkor inom arbetsmarknad, familjeliv och välfärdssystem utmanats.

Översiktligt kan konstateras att välfärdsambitionerna volymmässigt ökade dramatiskt under efterkrigsperiodens första period fram till 1980 för att därefter avstanna under perioden från 1980-talet till idag. Det var framförallt under årtiondena efter krigsslutet som den svenska välfärden byggdes ut med barnbidrag, pensioner,

vård och omsorg. Under de senaste årtiondena har reformtakten avtagit. Detta anger enbart en summarisk och delvis grov beskrivning av den svenska välfärdsutvecklingen i efterkrigstid, men ändå viktig för förståelsen av välfärdsstatliga ambitioner.

Det sägs att varje samhälle ska bedömas efter hur det behandlar sina mest utsatta samhällsinvånare. Idag omfattar detta inte bara människor i akut kris, utan även de som lever i prekära situationer där såväl boendeförhållanden som sysselsättning snabbt kan förändras. Det är för barn i dessa familjer man är särskilt angelägen att uppfylla den ekonomiska familjepolitikens mål, vilket är att bidra till en god ekonomisk levnadsstandard för alla barnfamiljer och minska skillnaderna i de ekonomiska villkoren mellan hushållen. Anslutningen till FN:s konvention om barnets rättigheter, och numera även beslutet fattat av riksdagen att göra konventionen till svensk lag, innebär ett tydligt åtagande för att minska barns ekonomiska utsatthet.

Vikten av att följa barns ekonomiska utveckling

FN:s konvention om barnets rättigheter (Barnkonventionen) ligger till grund för Rädda Barnens arbete för att synliggöra och stärka barns ekonomiska levnadsstandard.

Barnkonventionens artiklar ska ses som en helhet men fyra artiklar tydliggör särskilt vad staten har för ansvar att leva upp till när det gäller barns ekonomiska villkor.

- **Artikel 2** Alla barn har samma rättigheter och lika värde. Ingen får diskrimineras.
- **Artikel 4** Staten ska använda det yttersta av sina tillgängliga resurser för att säkerställa rättigheterna i konventionen.
- **Artikel 26** Barn har rätt till social trygghet samt till statligt stöd, ifall föräldrar eller annan vårdnadshavare saknar tillräckliga resurser.
- **Artikel 27** Ger alla barn rätt till "...den levnadsstandard som krävs för dess fysiska, psykiska, andliga och sociala utveckling", det vill säga det som ofta beskrivs som skälig levnadsstandard.

Denna studie redovisar ekonomisk utsatthet bland barn och deras familjer på nationell nivå. Såväl barnrättspolitiken som den ekonomiska familjepolitiken är ett ansvar för den statliga, regionala och kommunala nivån. Medan den nationella politiken sätter de välfärdsstatliga ramarna i form av socialförsäkringar och ekonomisk familjepolitik så har exempelvis kommunerna ett tydligt ansvar för samhällsområden som direkt berör barnfamiljerna i form av förskola, skola, fritids- och kulturverksamheter, men även i viss utsträckning föräldrarnas möjligheter till försörjning. Detta kan vara olika politikområden, men landar slutligen i vardagslivet för Sveriges barnfamiljer. Det är därför angeläget att följa barnfamiljernas förändrade ekonomiska villkor på samhällets alla nivåer.

2015 granskade FN:s barnrättskommitté barnkonventionens efterlevnad i Sverige. Nedan redovisas några av kommitténs rekommendationer som är relevanta för denna studie:

Kommittén rekommenderar att konventionsstaten utforma statens budget utifrån ett barnrättsperspektiv genom att införa ett system för att kontrollera fördelningen och användningen av resurser för barn i hela budgeten.

Kommittén rekommenderar även att konventionsstaten avsätter mer mänskliga, tekniska och ekonomiska resurser och utreder grundorsakerna till fattigdom i syfte att stärka strategierna och åtgärderna för att:

- stärka program till stöd för behövande familjer, i synnerhet ensamstående familjer och de som lever under svåra socioekonomiska eller andra förhållanden
- höja dagersättningen till asylsökande och skyndsamt vidta rättsliga åtgärder för att säkerställa att ersättningarna inte minskas för familjer med fler än två barn
- säkerställa att familjer inte tvångsförflyttas eller vräks och att barnets rätt till lämpligt boende alltid respekteras.

Kommittén rekommenderar även konventionsstaten att bekämpa alla former av diskriminering av barn som sker på grund av etnicitet.

Bakgrund

Den tidigare studien (Salonen, 2010) visade att den omfördelningspolitiska profilen i offentliga transfereringar till barnfamiljer successivt har avtagit under 2000-talets inledning. Från slutet av 90-talet har den omfördelnde effekten av samtliga socialförsäkringar till barnfamiljer mer eller mindre halverats. Detta gäller samtliga ersättningsformer men märks särskilt bland de behovsprövade bidragen. Knappt 10 procent av den ekonomiska familjepolitiken fungerar numera omfördelnde mellan fattigare och rikare barnhushåll. Ett annat huvudresultat var att den ekonomiska familjepolitikens fattigdomsreducerande effekt avtagit under samma period. Den ekonomiska utsattheten bland barn och deras familjer kan åtminstone till viss del förklaras av avtagande politiska ambitioner inom den ekonomiska familjepolitiken.

I likhet med den förra studien granskar denna aktuella studie särskilt den ekonomiska familjepolitikens betydelse för barnfattigdomens utbredning och sammansättning. Begreppet ”den ekonomiska familjepolitiken” har i Sverige haft en reformoptimistisk klang och ingått som en viktig del i den svenska välfärdsmodellen. Den omfattar alla de ekonomiska överföringar som sker direkt till hushållen från staten och som administreras av Försäkringskassan. Inom barn- och familjepolitiken ingår också en bred uppsättning av välfärdstjänster inom skola, hälso- och sjukvård, fritid, kultur och andra områden. Många av dessa familjepolitiska inslag är kommunala uppgifter och ligger utanför denna studie.

Den ekonomiska familjepolitiken delas vanligtvis upp i tre huvudkategorier:

- **försäkringar;** föräldrapenning, tillfällig föräldrapenning, graviditetspenning, pensionsrätt för barnår, barnpension och efterlevandestöd till barn
- **generella bidrag;** barnbidrag (inklusive flerbarnstillägg) och adoptionsbidrag
- **behovsprövade bidrag;** bostadsbidrag, vårdbidrag och underhållsstöd.

I kategorin försäkringar är det främst föräldraförsäkringens förändrade regelverk och omfattning som är relevant att studera närmare.

Barnpension och efterlevandestöd till barn ges till barn vars ena eller båda föräldrar har avlidit och pensionsrätt för barnår är en avsättning för föräldrar som avstått helt eller delvis från att förvärvsarbeta med barn upp till högst fyra år. I den senare förmånen ingår också barnårsrätt för adoptivföräldrar under högst fyra år tills barnet fyller 10 år.

Föräldraförsäkringen infördes 1974 i samband med, och till stora delar möjliggjorde och påskyndade, den snabba ökningen av förvärvsdeltagandet bland kvinnor i Sverige på 1960- och 1970-talen. Föräldrars möjligheter att vara hemma med sina små barn med en riklig ersättning har varit något av en svensk paradgren i internationell jämförande välfärds politik. Antal ersatta dagar i samband med barns födelse eller adoption har ökat genom åren och omfattar numera sammanlagt 480 dagar per barn. Från 2014 infördes nya bestämmelser inom föräldrapenningen och innebär bland annat att antalet dagar på de olika ersättningsnivåerna fördelas jämnt mellan föräldrarna. Från 2016 utökades antalet reserverade dagar för respektive vårdnadshavare från 60 till 90 dagar (s.k. pappamånader). Männens uttag av dagar har successivt ökat från 0,5 procent 1974 till ca 25 procent 2015.⁴

I föräldrapenningen ingår även graviditetspenning, tillfällig föräldrapenning som används för vård av sjukt barn, de s.k. pappadagarna i samband med barnets födelse och kontaktdagar.

Bland generella bidrag inom den ekonomiska familjepolitiken handlar det främst om det allmänna barnbidraget med dess olika tillägg. Därutöver inräknas också bidrag till internationella adoptioner i denna förmånstyp, men den är ytterst marginell i kostnader och sekundär i en fördelningspolitisk analys.

Ett generellt kontant barnbidrag till alla barn infördes i Sverige 1948. Ett centralt motiv var att minska barnfattigdomen utan att stigmatisera barnfamiljer.

Ett tidigare skattebaserat makebidrag har successivt ersatts av höjningar av det kontanta barnbidraget fram till början av 1990-talet. Därefter har barnbidraget varit ett fast bidrag per barn oavsett föräldrarnas

inkomst. Under 2000-talet har barnbidraget tidigare höjts vid två tillfällen, 2000 och 2005, från 850 kr till 1050 kr per månad. Från 1 mars 2018 höjdes det med 200 kronor till 1250 per månad och ingår i den kommande analysen. Ett flerbarnstillägg infördes för det andra barnet 2005 och flerbarnstilläggen höjdes 1 juli 2010 till 150 kr för andra barnet, 454 kr för tredje barnet, 1010 kr för fjärde barnet och 1250 kr för femte och varje ytterligare barn. 2017 höjdes flerbarnstillägget med 126 kr/månad för det tredje barnet.

I den ekonomiska familjepolitiken ingår även behovsprövade bidrag. Dessa utgörs av bostadsbidrag till barnfamiljer, underhållsstöd och vårdbidrag för funktionshindrade barn. I denna studie är det de två första som är mer relevanta att granska ur ett fördelningspolitiskt perspektiv. Vårdbidraget är annars det behovsprövade stöd som ökat mest under senare år, närmast en fördubbling från två till knappt fyra miljarder kronor mellan 2000 och 2017.⁵

I den svenska välfärdsmodellen har bostaden setts som en viktig aspekt i människors grundläggande livsvillkor.⁶

Bostadsbidraget infördes i slutet av 1940-talet med syfte att ge ekonomiskt svaga hushåll möjligheter att bo i rimliga bostäder och särskilt skulle barnfamiljernas bostadsbehov stödjas.

Bostadsbidraget har reformerats ett flertal gånger under senare år. En större omläggning skedde 1997 då bland annat bostadsbidraget begränsades till barnfamiljer och ungdomar under 29 år. Under 2000-talet har det särskilda bidraget för barnfamiljer höjts vid två tillfällen, 2012 och 2014. År 2012 sänktes dessutom golvet för barnfamiljers boendekostnader. Antalet barnhushåll med bostadsbidrag minskade drastiskt under 1990-talets andra hälft från 428 000 till 255 000 hushåll mellan år 1995 och år 1999. En ytterligare mindre förändring av bostadsbidraget skedde från och med 2006 då bostadsbidraget höjdes med 100 kronor i månaden för familjer med ett eller två barn och med 150 kronor för familjer med minst tre barn. Höjningen skedde av det "särskilda bidraget" i bostadsbidraget. Det särskilda bidraget är inte beroende av bostadskostnaderna och kan ses som ett inkomstprövat barnbidrag. Under 2000-talet har sedan en kontinuerlig minskning skett av barnhushåll som beviljats bostadsbidrag – från 236 000 till 148 000

hushåll mellan 2000 och 2017.⁷ Jämfört med nivåerna på mitten av 1990-talet har andelen barnhushåll som beviljats bostadsbidrag minskat drastiskt från drygt en tredjedel av barnfamiljerna till endast drygt vart tionde barnhushåll.⁸

Underhållsstödet har funnits sedan 1997 då det ersatte ett tidigare system med bidragsförskott. Underhållsstödet syftar till att garantera barn till särlevande föräldrar ett ekonomiskt grundskydd om den bidragsskyldige föräldern inte fullgör sin underhållsskyldighet. Under 2000-talet har antalet barn med underhållsstöd minskat från drygt 300 000 barn år 2000 till drygt 200 000 barn 2017. Under år 2016 infördes nya regler kring underhållsstöd som kan påverka antalet barn med underhållsstöd. Regeländringarna innebär att Försäkringskassan slutar att betala ut underhållsstöd om myndigheten bedömer att föräldrarna kommer kunna lösa underhållet utan myndighetens inblandning.⁹ Underhållsstödet har länge varit 1 273 kronor per månad och barn och har endast höjts en gång med 100 kronor sedan dess införande 1997. Underhållsstödet för barn över 15 år höjdes 1 januari 2018 med 150 kr/månad och från 1 augusti med 350 kr/månad till 2 023 kr/månad. Dessutom höjdes fribeloppet för underhållsskyldiga från 100 000 till 120 000 kr.

Dessa två behovsprövade bidrag – bostadsbidrag och underhållsstöd¹⁰ – är vid sidan om det kommunala försörjningsstödet utformade på ett selektivt vis för att särskilt garantera barn i ekonomiskt utsatta hushåll en nödvändig minimistandard. De två stöden berör också till stora delar samma hushållskrets, ensamstående/särlevande föräldrar med begränsad egen ekonomi.

För att sammanfatta denna introducerande del om den ekonomiska familjepolitiken kan man konstatera att detta politikområde under de senaste årtiondena alltmer förändrat sin profil och sammansättning. Som visas i diagram 1 har en total ökning av detta politikområde skett från knappt 50 miljarder till 80 miljarder mellan 2000–2017, räknat i löpande pris. Den reella ökningen, i fast pris, uppgår till knappt 30 procent under denna period.¹¹ Men som framgår tydligt beror denna ökning till allra största del på föräldraförsäkringens fortsatta expansion. Räknat i fast pris har kostnaderna för föräldrapenningen (inkl. tillfällig föräldrapenning) fördubblats hittills under 2000-talet, från 20,8 till 41,1 miljarder kronor 2000–2017.

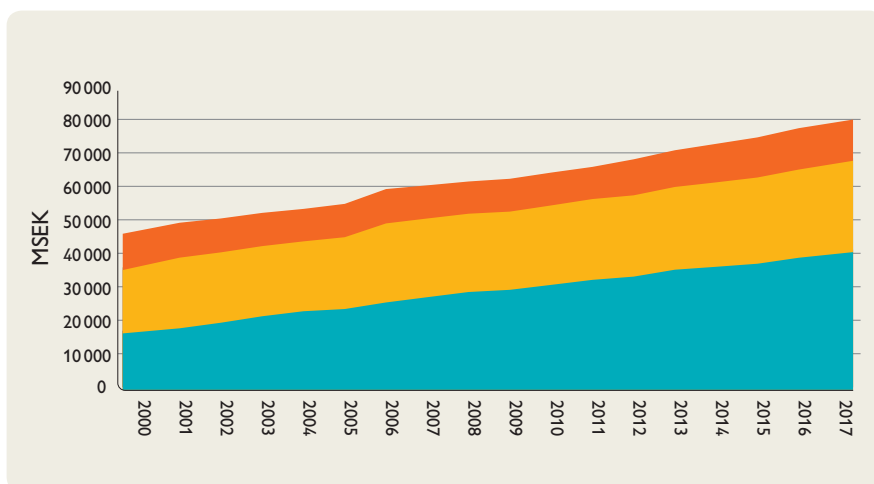

Diagram 1. Belopp efter utgiftsslag i den ekonomiska familjepolitiken 2000–2017. Löpande pris.

Skillnader i kostnadsutvecklingen mellan olika familjepolitiska åtgärder blir ännu tydligare när dessa granskas var för sig (se diagram 2). Medan föräldraförsäkringen ökat kraftigt och numera utgör hälften av den ekonomiska familjepolitiken har barnbidraget ökat från 19 till drygt 27 miljarder hittills under 2000-talet.¹² En tredjedel av ekonomisk familjepolitik går till barnbidraget.

De två behovsprövade bidragen som är särskilt relevanta för denna studie, bostadsbidraget och underhållsstödet, utgör kostnadsmissigt en allt mindre andel av detta politikområde. Statens kostnad för underhållsstödet har minskat från 4,5 miljarder kronor vid millennieskiftet till 3,7 miljarder år 2017.¹³ Under samma period har bostadsbidraget minskat från 5,4 till 4,7 miljarder.¹⁴

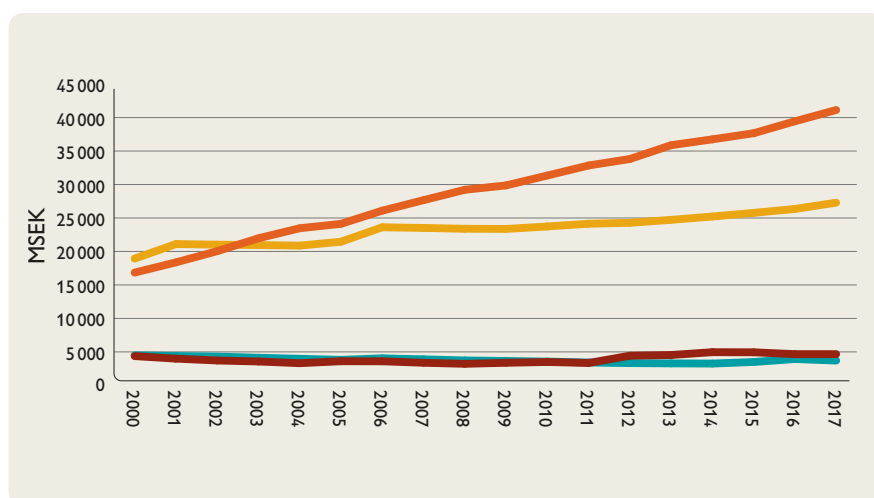

Diagram 2. Löpande kostnader för föräldrapenning (inkl. tillfällig föräldrapenning), barnbidrag, bostadsbidrag och underhållsstöd 2000–2017.¹⁵

Denna studie följer upp den ekonomiska familjepolitiken under 2010-talet men frågan är ifall den ekonomiska familjepolitiken numera kan ses som ett sammanhållet politikområde. Föräldraförsäkringen har under de senaste dryga fyrtio åren vuxit kraftigt och fokus har under senare år varit på jämställdhetsaspekter mellan föräldrarna. Den fördelningspolitiska aspekten av föräldraförsäkringen är dock alltjämt betydande då var åttonde uttagen ersättningsdag bland kvinnorna enbart är på grundnivå.¹⁶

Under hösten 2018 tillsatte regeringen en statlig utredning som särskilt skall se över hur de fördelningspolitiska och bostadspolitiska målen med underhållsstödet och bostadsbidraget kan förtydligas.¹⁷ De främsta motiven för denna utredning sägs vara att minska skuldsättning och öka träffsäkerheten i dessa stöd. I rapportens slutord an knyter vi till sådana framtidsinriktade reformstrategier utifrån de resultat som presenteras i denna rapport.

Syfte och tillvägagångssätt

Denna studie undersöker sambandet mellan de familjepolitiska insatserna och förekomst av ekonomisk utsatthet bland barnfamiljer och fördelningspolitiska mönster genom olika statistiska analyser. Utgångspunkten för studien är nedanstående frågeställningar:

- Vilken effekt, var för sig men också sammantaget, har dessa politiska beslut haft på ekonomisk utsatthet bland barn och deras familjer sedan 2010-talets inledning?
- Vilken betydelse har uteblivna prisuppräkningar i vissa försäkringar, bidrag och förmåner haft?

Det är en utfallsstudie som jämför mängddata årsvis. Resultaten visar därmed inte vilka underliggande aspekter som kan förklara trendmässiga förändringar, exempelvis förändringar i själva förmånerna som lett till märkbara skillnader i resultaten eller om det handlar om andra påverkande faktorer, som förändringar i hushållens demografiska eller försörjningsmässiga villkor.

Denna studie utgår till viss del från fördjupade bearbetningar av datamaterial som tagits fram till en rapport från Försäkringskassan (2018). Dessa data baseras på SCB:s urvalsundersökningar Hushållens ekonomi (HEK) fram till 2013, registerbaserade urvalet STAR från 2014 och Longitudinell integrationsdatabas för sjukförsäkrings- och arbetsmarknadsstudier (LISA).¹⁸ Uppgifterna för 2017 utgör en prognos med hjälp av SCB:s simuleringsmodell Fördelningsanalytiskt statistiksystem för inkomster och transfereringar (FASIT). I prognosen ingår förändringar i regelverk och skattesatser, förändringar i sysselsättning och löner såväl som demografiska förändringar. En begränsning i dessa analyser är att de undersöker effekter och förändringar i den ekonomiska familjepolitiken genom de tre huvudkategorierna, försäkringar, generella och behovsprövade bidrag och inte detaljerade analyser av varje socialförsäkringsförmån var för sig. Resultaten ger därvidlag en mer översiktlig bild av den offentliga familjepolitikens influens på barnfamiljers ekonomiska utsatthet, vilket för denna studie är både en adekvat och rimlig analysnivå. Fördjupade studier kring enskilda förmåners fördelningspolitiska konsekvenser kommer till exempel att ingå i den statliga utredning som utreder bostadsbidraget och underhållsstödet.¹⁹

Analysen av policyeffekter för åren 2015–18 utgår från en specialbearbetning i SCB:s simuleringsmodell FASIT. Denna analys mäter effekter av en rad genomförda reformer under dessa år (se bilaga 1) och möjliggör att studera dess fördelningspolitiska effekter för olika befolkningsgrupper.

Uppgifterna om hushållens ekonomiska situation har i de följande analyserna samma slags begränsningar som i andra studier som baseras på data från myndighetsregister. Dessa uppgifter täcker alla registrerade inkomster och ekonomiska transfereringar hos hushållen och vedertagna definitioner på disponibel inkomst och konsumtionsenhetsskala.²⁰ Dock kan nämnas att den offentliga hushållsstatistiken förbättrats sedan 2013 genom införandet av ett lägenhetsregister.²¹ Framför allt innebär detta att ensamstående föräldrar med sammanboende ny partner numera blir registrerade som ett gemensamt hushåll.

Som fattigdomsmått används både EU:s relativa inkomstfattigdom (at-risk-of-poverty) på högst 60 procent av medianinkomsten i landet respektive år²² och Rädda Barnens mer strikta och absoluta mått.²³ Medianinkomsten relateras till hushållens disponibla inkomster per konsumtionsenhet, vilket innebär att hänsyn tas till hushållens storlek och sammansättning.

Utöver dessa familjepolitiska förmåner påverkas barnfamiljerna givetvis även av andra socialförsäkringar, som sjuk- och arbetslöshetsförsäkringen liksom det behovsprövade kommunala försörjningsstödet (tidigare socialbidrag). Barns ekonomiska utsatthet i uppväxtåren är intimt

förknippat med föräldrarnas ekonomiska förmåga och relation till arbetsliv och offentliga trygghetssystem. Det är de ekonomiskt utsatta barnens föräldrar som i mycket hög grad återfinns bland personer med låg utbildning, sjukdomsproblem, arbetslöshet och är genom sin svaga position på arbetsmarknaden, som också är oförsäkrade och står vid sidan om de offentliga trygghetssystemen. Stor ekonomisk utsatthet finns även bland de ensamstående kvinnor. Relationen mellan sjuk- och arbetslöshetsförsäkringen och dess betydelse för barnfattigdomen i Sverige ligger utanför denna granskning²⁴.

En annan begränsning i denna analys är att den helt bortser ifrån den del av familjepolitiken som handlar om service i form av vård, omsorg och andra offentliga verksamheter (in-kind-benefits) riktade till barn och deras familjer.²⁵

Avsnitten som följer inleds med en översiktlig beskrivning av barnfamiljernas ekonomiska utveckling under senare år. En sådan inramning är väsentlig för att sätta in de ekonomiskt utsatta barnhushållens situation i ett välmotiverat fördelningspolitiskt perspektiv. Därefter följer en genomgång av studiens resultat där den ekonomiska familjepolitikens effekter på barnfattigdomen analyseras i sin helhet såväl som enstaka förmånens påverkan på barnfamiljers ekonomiska utsatthet. Sedan följer ett avsnitt som diskuterar dessa offentliga insatser förändrade fördelningspolitiska profil under senare år. Utifrån dessa resultat diskuteras sedan avslutningsvis olika välfärdspolitiska överväganden och möjliga vägar för att minska den ekonomiska fattigdomen bland barn och deras familjer.

Barnfamiljers ekonomiska utveckling

Detta avsnitt presenterar översiktligt barnfamiljernas hushållsekonomiska utveckling med särskild tonvikt på 2010-talet. Barnfamiljernas ekonomier jämförs med andra hushållstyper för att se om det skett några förskjutningar mellan olika familjekonstellationer. Eftersom syftet med den ekonomiska familjepolitiken är att stärka särskilt utsatta hushållsekonomier och därmed främja en större inkomstjämlighet uppmärksammas särskilt familjer med låg inkomststandard och särskilt ekonomisk utsatthet bland barnfamiljer.

Inledningsvis kan konstateras att inkomstutvecklingen²⁶ bland de svenska hushållen varit gynnsam under 2000-talet. Till skillnad från 1990-talet då inkomsterna mer eller mindre var oförändrade (de minskade under årtiondets första hälft för att sedan återhämta sig) har inkomsterna ökat på ett slående vis under 2000-talet med en ökning på drygt 50 procent.²⁷ Hushållsekonomin ökade snabbt under 2000-talets första årtionde för att sedan öka något långsammare mellan 2011 och 2017.

Hushållstyp	1991-2000	2000-2017	1991-2017
Sammanboende utan barn	+ 9,2	+ 45,6	+ 58,9
Sammanboende med barn	+ 6,7	+ 54,9	+ 65,2
Ensamstående utan barn	+ 3,0	+36,7	+ 40,8
Ensamstående med barn	0	+ 39,4	+39,4
Totalt samtliga hushåll	+ 5,7	+ 51,6	+ 60,2

Tabell 3. Förändring av disponibel inkomst per konsumtionsenhet efter hushållstyper 1991–2017. I procent, 2017 års priser.²⁸

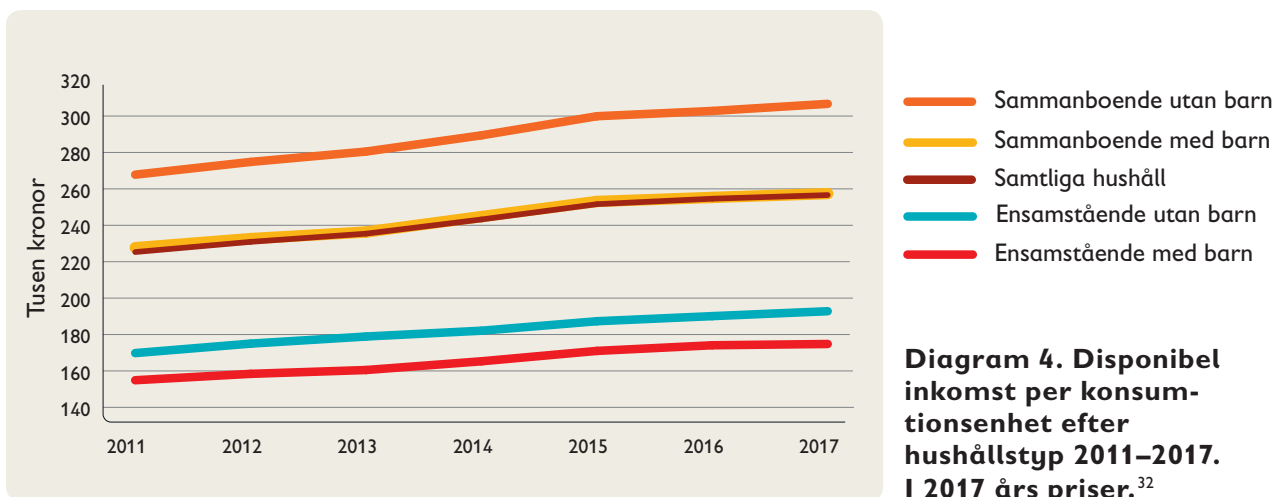
För sammanboende med barn har den ekonomiska utvecklingen, som medelvärde, varit gynnsam över en längre tidsperiod med en ökning av hela 65 procent från 1990-talets inledning.²⁹ Det är framförallt en positiv ökning under 2000-talet som ligger bakom detta. Förändringen för sammanboende med barn har dock bara ökat med 13 procentenheter mellan 2011–2017.³⁰ För ensamstående med barn har inkomstutvecklingen skiftat från att legat helt stilla under 1990-talet till att öka med närmare 40 procent under 2000-talet hittills. En stagnerande ökningstakt kan noteras för ensamstående med barn under 2010-talet.³¹

Av diagram 4 framgår att medianvärdena för olika hushållstyper behållit sina relativa nivåer under 2010-talet. Ensamstående hushåll med barn ligger nästan en tredjedel lägre än median för samtliga hushåll. Detta innebär att dessa hushåll förfogar över 175 000 SEK jämfört med medianvärdet på 257 000 SEK år 2017.³³ Sammanboende med barn följer medianvärdet för samtliga hushåll under hela tidsperioden. Dessa resultat visar medianvärden för hushållen.

Allmänt sett har inkomstjämligheten bland hushållen ökat i Sverige under en lång följd av år.³⁴ För denna studie är det mest relevant att analysera fördelningstrappans lägsta steg. I det följande presenteras två mått.

Fasta priser: Redovisning i fasta priser tar hänsyn till prisförändringar och är därmed mer användbara vid beräkningar och jämförelser av ekonomiska förhållanden vid olika tidpunkter.

Löpande priser: De priser som råder under olika perioder eller vid olika tidpunkter. Faktiska priser eller värden som gäller vid en viss tidpunkt redovisade utan att ta hänsyn till inflationen.

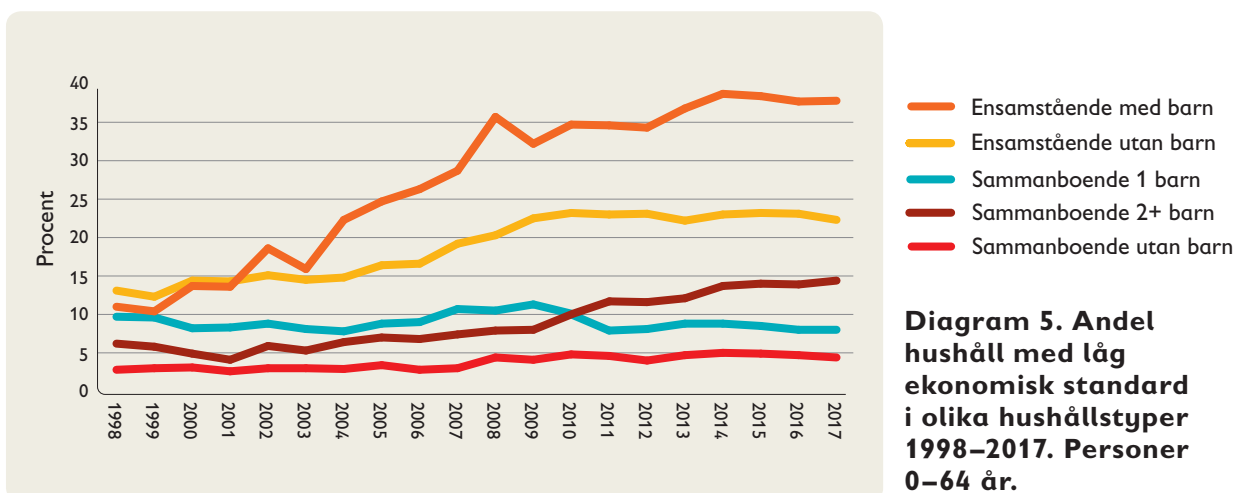

Det första är ett relativt mått som mäter hur många hushåll som har högst 60 procent av landets medianinkomst. Detta benämns som låg ekonomisk standard och är också EU:s officiella fattigdomsdefinition. I det följande benämns detta också som "relativ fattigdom". Detta mått kan sägas mer vara ett översiktligt sätt att mäta inkomstjämlighet.³⁵ Detta brukar vanligtvis användas för att jämföra länder emellan eller långa tidsserier.

Över tid har den relativa fattigdomen bland alla hushåll i Sverige fördubblats sedan början av 1990-talet.³⁶ Det är företrädesvis under 2000-talet som ökningen tagit fart; från 9,3 procent år 2000 till 14,9 procent år 2017. Barnfamiljer tycks i allt högre utsträckning hamna under detta gränsvärde (se diagram 5). Bland sammanboende med barn går utvecklingen i olika

riktningar beroende på barnantalet. I familjer med ett barn har den relativa fattigdomen minskat något sedan 2010 medan det ökat påtagligt bland sammanboende med minst två barn.³⁷ För ensamstående med barn ökade detta relativa mått på ett dramatiskt vis under 2000-talets första årtionde, från 13,7 till 34,7 procent mellan år 2000 och år 2010, det vill säga mer än en fördubbling. Under 2010-talet har den relativa fattigdomen stabiliserats kring 35–40 procent för ensamstående med barn i Sverige.

Ett mer strikt och absolut mått på ekonomisk utsatthet är den som Rädda Barnen årligen rapporterat under 2000-talet. Detta beräkningsätt baseras på två delmått varav åtminstone det ena skall vara uppfyllt för att barn skall definieras bo i ett hushåll som är ekonomiskt utsatt eller fattigt.

Det första måttet utgår från en inkomstnivå som precis ska klara att täcka nödvändiga utgifter hänsyn tagen till hushållets storlek och sammansättning.³⁸ Det andra delmåttet avser ifall barn finns i hushåll som beviljats försörjningsstöd (tidigare benämnt socialbidrag) åtminstone någon period under aktuellt år.³⁹ Utifrån detta snävare mått har den ekonomiska utsattheten uppgått till ca 12 procent av samtliga barn i Sverige sedan 2000-talets inledning. Med en förfinad officiell hushållsdefinition⁴⁰ uppgår andel barn i ekonomiskt utsatta hushåll till 186 000 av 2 miljoner barn 0–17 år 2016, vilket motsvarar 9,3 procent. Från 2011 är detta en minskning med 17 000 barn eller med 1,5 procentenhet. Variationer i barnfamiljers ekonomiska utsatthet är alltjämt stora mellan olika hushållstyper, föräldrars födelse-land och mellan landets kommuner.⁴¹

Sammanfattningsvis framträder en något motsägsfull bild av barnfamiljernas ekonomiska utveckling under senare år. Samtidigt som 10–15 procent av familjerna ses som ekonomiskt utsatta har inkomstökningen generellt varit gynnsam för de allra flesta hushåll sedan millennieskiftet, även barnhushåll. Detta innebär att inkomst- ojämligheten fortsatt att öka.

Numera har mer än vart fjärde barnhushåll en inkomststandard som ligger åtminstone tre gånger över gränsen för låg inkomststandard.⁴²

Det är mot bakgrund av denna divergerande utveckling för barnfamiljernas ekonomiska situation som denna studie fortsättningsvis fördjupar frågeställningen i vilken grad som de offentliga familjepolitiska systemens roll och förmåga har påverkat dessa växande skillnader mellan barnhushåll i Sverige.

Fattigdomsmått

Det vanligaste relativa måttet är låg ekonomisk standard (LES) visar hur många som lever i hushåll med en disponibel inkomst som understiger 60 procent av medianinkomsten i landet. EU kallar samma mått för "at risk of poverty" och kan betraktas som EU:s officiella fattigdomsdefinition.

Låg inkomststandard (LIS) är ett absolut mått som beskriver hur väl hushållets inkomster räcker för att betala nödvändiga omkostnader för mat och boende. Detta mått utgår vad nödvändiga utgifter faktiskt kostar. Hushåll som inte har disponibla inkomster som räcker för att betala för dessa levnadsomkostnader anses ha en låg inkomststandard.

Ett tredje vanligt förekommande fattigdomsmått är förekomst av försörjningsstöd (tidigare socialbidrag). Hushåll som ansöker om samhällets yttersta ekonomiska stödform är individuellt behovsprövat men utgår från en riksnorm som riksdagen årligen fastställer.

Betydelsen av ekonomisk familjepolitik

I detta avsnitt diskuteras betydelsen av offentliga transfereringar för fattigdomsbekämpningen, då i synnerhet familjepolitiska insatser. Inledningsvis kan det konstateras att omfattningen och karaktären av ekonomisk fattigdom är en central uppgift för moderna välfärdsstater. Sett i ett EU-perspektiv har fattigdomsbekämpning och sociala rättigheter skrivits in i en social stadga som antogs 2017.⁴³ Stadgan framhåller att alla barn har rätt att skyddas från fattigdom (§ 11B) och till ett adekvat socialt skydd (§ 12). Alla EU-länder har varierande utmaningar att uppnå dessa långtgående sociala mål. Trenden i EU-länderna generellt sett under 2010-talet har varit att de offentliga trygghetssystemens förmåga att bekämpa ekonomisk fattigdom avtagit något, från 37 till 32 procent mellan 2010 och 2017.⁴⁴

En översiktlig bild av offentliga välfärdsinsatsernas fattigdomsbekämpande förmåga i EU-länderna presenteras i diagram 6. Den visar andel i befolkningen med låg ekonomisk standard före och efter offentliga transfereringar. Andel i relativ fattigdom (efter transfereringar) varierar från 9 procent i Tjeckien till 24 procent i Rumänien. Sverige hamnar nära EU-snittet med knappt 16 procent, vilket placerar Sverige först på trettonde plats. I nästan alla länder skulle denna relativa fattigdom varit kring 25 till 30 procent av befolkningen ifall sociala transfereringar inte hade funnits.⁴⁵ För svensk del är det viktigt att

notera att den ekonomiska utsattheten skulle legat på 29,3 procent utan offentlig omfördelning till hushållen. Som framgår varierar effekten av de sociala transfereringarna i EU-länderna. I samtliga EU-länder var dess genomsnittliga fattigdomsdämpande effekt 34 procent, det vill säga, att en tredjedel av hushållen som skulle hamnat under fattigdomsnivån lyfts ovanför den som följd av ländernas socialpolitik. Detta varierar från Grekland som bara lyckas lyfta ut 4 procent av befolkningen till Irland där 17 procent hamnar ovanför fattigdomsnivån som ett resultat av deras sociala omfördelningspolitik. Sverige tillhör de EU-länder där socialpolitiken har relativt stor effekt. Den relativa fattigdomen minskar från 29 till 16 procent av hela befolkningen. Den fattigdomsdämpande effekten var 46 procent jämfört med genomsnittet för EU på 34 procent.

Sverige har dock under senare år sett en något stagnerande nivå på det sociala skyddet.⁴⁶ Fram till mitten av 1990-talet var Sverige det land som uppvisade högst andel av BNP till socialt skydd för hushållen bland alla länder i OECD. Det ökade framförallt under 1960- och 1970-talen, från 12 till 33 procent av BNP. Därefter har denna andel legat runt 30 procent. Numera ligger Sverige kring genomsnittet av EU-15 (se i diagram 6) länderna när det gäller utgifter till hushållens sociala skydd och förmåner.⁴⁷

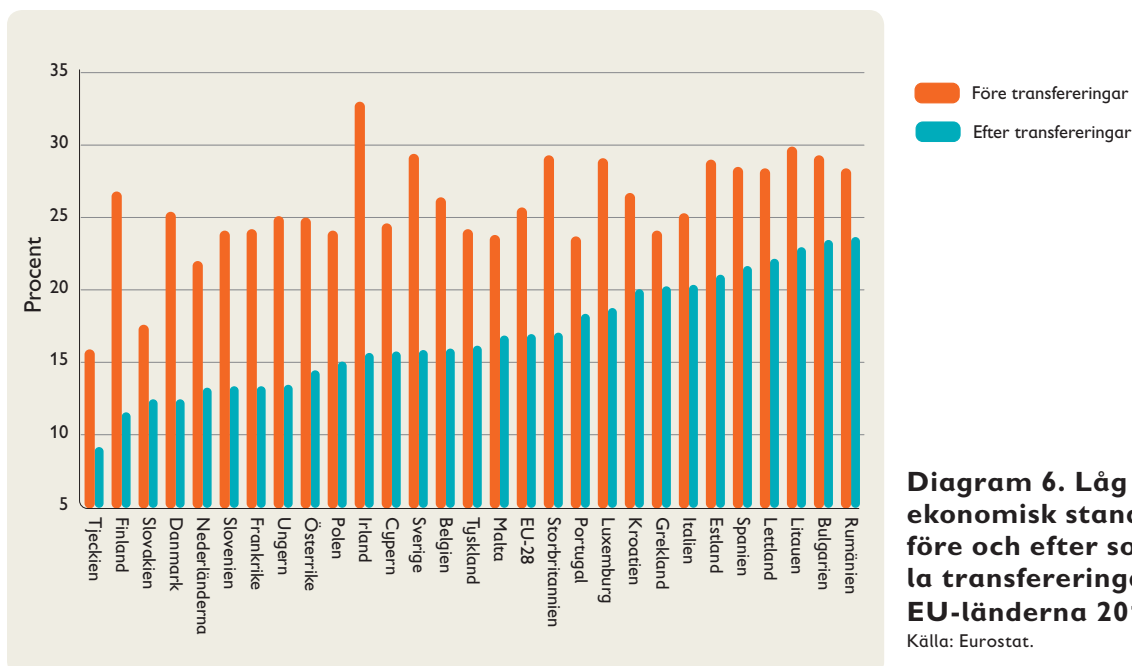

Diagram 6. Låg ekonomisk standard före och efter sociala transfereringar i EU-länderna 2017.⁴⁸

Källa: Eurostat.

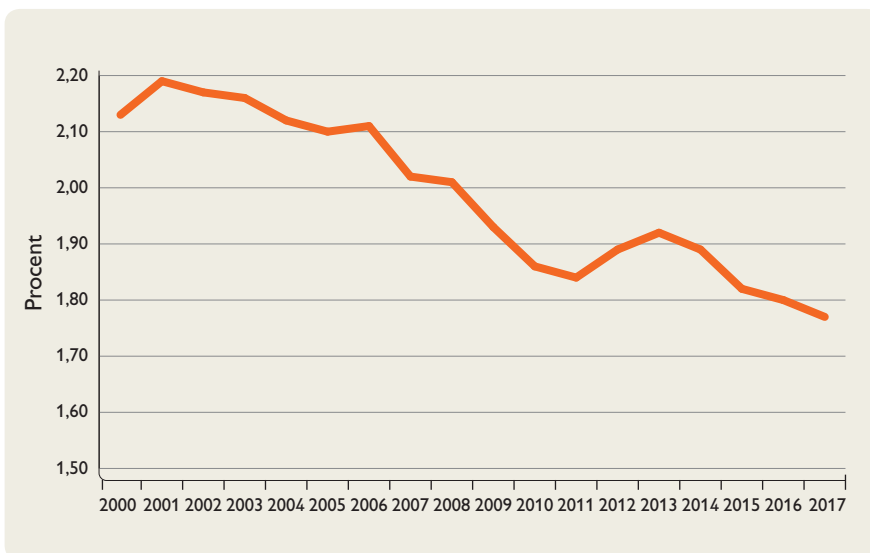

Diagram 7. Utgifter för ekonomisk familjepolitik 2000–2017. Andel av BNP.⁵³

Denna studie studerar de direkta överföringarnas betydelse till barnfamiljerna. Det är alla de transfereringar – försäkringar, förmåner och bidrag – som Försäkringskassan administrerar till hushållen.⁴⁹ Vid sidan om dessa direkta överföringar till barnfamiljer kan exempelvis välfärdstjänster som barnomsorg räknas in i analyser av fördelningseffekter.⁵⁰

Utgångspunkten vilar på de direkta transfereringar till hushållen som traditionellt benämns ekonomisk familjepolitik i Sverige och som skall ”bidra till en god ekonomisk levnadsstandard för alla barnfamiljer” och ”minska skillnaderna i de ekonomiska villkoren mellan hushåll med och utan barn”.⁵¹ Försäkringskassan betalade ut 81 miljarder till barnhushållen år 2017. Räknat som andel av BNP uppgick dessa utbetalningar till 1,77 procent av BNP. Som diagram 7 visar har denna andel successivt minskat under 2000-talet

hittills, med en tydlig minskning mellan 2006 och 2011. Därefter ökade den ekonomiska familjepolitikens andel av BNP något under 2012 och 2013 för att därefter återigen minska fram till 2017. Om nivån på den ekonomiska familjepolitiken skulle varit på samma nivå som inledningen av 2000-talet skulle omfattningen varit cirka 17–18 miljarder högre år 2017.⁵²

Vilken betydelse har då den ekonomiska familjepolitiken sammantaget haft för att bekämpa fattigdomen bland barnfamiljer i Sverige? Av diagram 8 framgår att den relativa fattigdomen skulle varit tämligen oförändrad för runt 25 procent bland barnhushållen i landet mellan 1998 och 2017 utan olika familjepolitiska förmåner. Den relativa fattigdomen utan Försäkringskassans utbetalningar till barnfamiljer har fluktuerat mellan 24 och 26 procent under hela denna period.

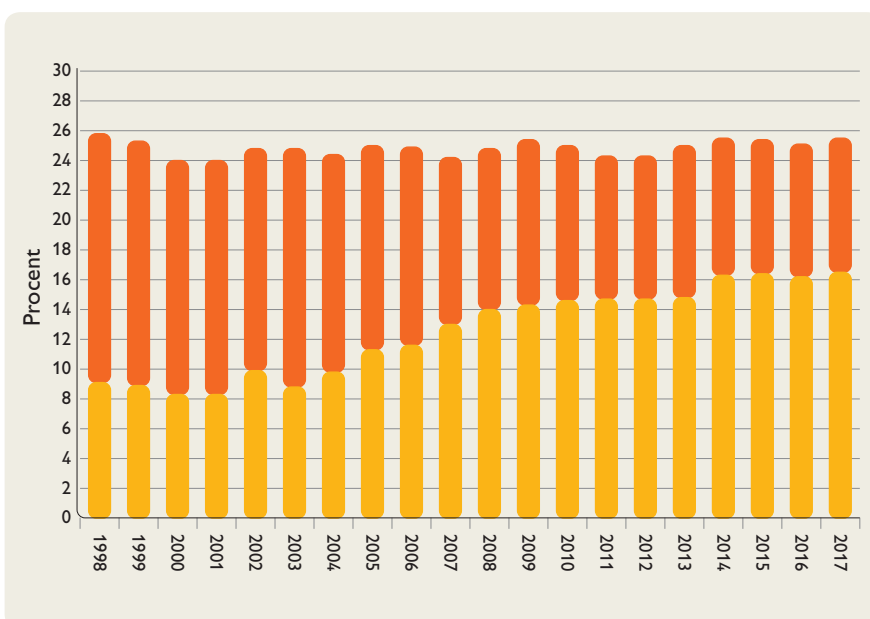

Diagram 8. Låg inkomststandard bland barnfamiljer före och efter familjepolitiska åtgärder 1998–2017.⁵⁴

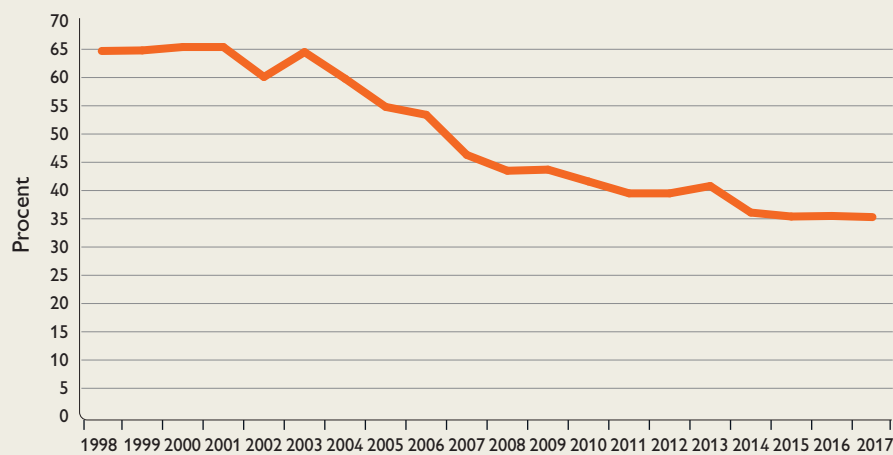

Diagram 9.
Fattigdoms-
dämpande effekt
av den ekonomiska
familjepolitiken
för barnhushåll
i Sverige
1998–2017.⁵⁵

Detta kan jämföras med utfallet efter alla familjepolitiska insatser där nivån låg relativt stabilt på låg nivå under 10 procent fram till 2004. Därefter har den relativa fattigdomen bland barnfamiljer successivt ökat med i genomsnitt drygt en procent per år fram till 2009 då fattigdomsnivån låg på 15 procent av samtliga barnfamiljer. Mellan 2004 och 2009 ökade andelen barnfamiljer i relativ fattigdom med 6 procentenheter. Detta motsvarade en ökning från knappt 100 000 till närmare 170 000 barnhushåll mellan åren 2004 och 2009. Mellan 2009 och 2013 låg andelen oförändrat på knappt 15 procent för att 2014 öka med 1,5 procentenhet till 16,3 procent. De senaste fyra åren har andelen barnfamiljer med låg inkomststandard legat på drygt 16 procent, vilket innefattar omkring 430 000 barnhushåll.

Skillnaden i andel barnfamiljer med låg inkomststandard har således förändrats till följd av att den ekonomiska familjepolitiken i allt mindre utsträckning kan skydda barnfamiljerna. Den fattigdomsdämpande effekten har sjunkit drastiskt under de senaste tjugo åren trots att det ekonomiska väståndet i stort ökat i Sverige. Fram till inledningen av 2000-talet lyckades den ekonomiska familjepolitiken lyfta bort ca två tredjedelar av ekonomiskt utsatta barnhushåll från den relativa inkomstfattigdomen. Från 2003 till 2009 minskar sedan denna effekt från 65 till 42 procent. Noteras bör att denna minskade fattigdomseffekt inträffar flera år innan regeringsskiftet till en alliansregering 2006 och att den fortsatt att avta under de allra senaste åren med en röd-grön regering. 2014–2017 ligger den fattigdomsdämpande effekten stabilt kring 35–36 procent.

Slutsatsen av detta blir att de familjepolitiska insatserna allt sämre förmår att leva upp till de officiella målsättningarna om alla barns rätt att växa upp under ekonomiskt rimliga villkor. Detta oavsett vilka politiska styren som varit vid makten under 2000-talet.

Vid en närmare analys av vilka delar av den ekonomiska familjepolitiken som ligger bakom den avtagande förmågan att lyfta barnfamiljer över gränsvärdet för låg ekonomisk standard framkommer ett tydligt mönster (tabell 10). Det är i synnerhet de behovsprövade bidragen som i allt mindre grad förmår stärka barnhushåll med låg ekonomisk standard. Det är framför allt bostadsbidraget och underhållsstödet som över tid uppvisar en fattigdomsminskande effekt. De behovsprövade bidragens andel har minskat från 7 procentenheter år 1998 till endast 2 procentenheter år 2017. Förändringen av dessa behovsprövade bidrag slog igenom redan 2005 och har sedan varit tämligen oförändrad. De generella bidragen, i huvudsak barnbidraget, har också tappat i förmåga att minska den ekonomiska utsattheten bland barnfamiljerna, från 6 procentenheter till 3 procentenheter de senaste tjugo åren. Däremot har de försäkringsrelaterade förmånerna till barnhushållen, mestadels föräldrapenningen (inkl. föräldra- och graviditetsspenning), behållit effekten i skillnad före och efter sociala transfereringar för barnhushållen i Sverige. Dessa försäkringsförmåner bidrar oförändrat med 4 procentenheter under hela perioden från 1998 till 2017.

Sammantaget visar denna studie att den ekonomiska familjepolitiken i allt lägre grad förmår lyfta barnfamiljer över EU:s fattigdomsnivå. Nedgången skedde framför allt under senare hälften av 2000-talets första årtionde men den ligger kvar på en låg nivå fram till 2017.

År	Låg inkomststandard utan familjepolitik	Utan generella bidrag	Utan försäkringar	Utan behovsprövade bidrag	Låg inkomststandard
1998	25,8	-5,8	-4,2	-6,7	9,1
1998	25,3	-5,2	-4,3	-6,9	8,9
2000	24,0	-5,2	-3,5	-7,1	8,3
2001	24,0	-5,4	-3,9	-6,4	8,3
2002	24,8	-5,3	-3,5	-6,0	9,9
2003	24,8	-5,8	-4,5	-5,7	8,8
2004	24,4	-4,8	-4,6	-5,3	9,8
2005	25,0	-4,8	-6,6	-2,3	11,3
2006	24,9	-4,5	-7,0	-1,8	11,6
2007	24,2	-4,2	-5,8	-1,2	13,0
2008	24,8	-4,0	-4,3	-2,5	14,0
2009	25,4	-3,4	-4,6	-3,1	14,3
2010	25,0	-3,9	-4,0	-2,5	14,6
2011	24,3	-3,4	-4,0	-2,2	14,7
2012	24,3	-4,1	-3,6	-1,9	14,7
2013	25,0	-4,2	-4,1	-1,9	14,8
2014	25,5	-3,2	-4,0	-2,0	16,3
2015	25,4	-3,1	-3,9	-2,0	16,4
2016	25,1	-3,1	-3,9	-1,9	16,2
2017	25,5	-3,1	-4,0	-1,9	16,5

Tabell 10. Betydelse av olika familjeförmåner för låg inkomststandard för barnfamiljer 1998–2017.⁵⁶

Fördelningsspolitisk profil i den ekonomiska familjepolitiken

En ytterligare relevant frågeställning är i vilken grad som den ekonomiska familjepolitiken fungerar ekonomiskt utjämnande mellan fattigare och rikare barnhushåll. Till vilka barnhushåll går de olika familjepolitiska stöden?

Betydelsen av den ekonomiska familjepolitiken som andel av barnhushållens disponibla inkomster har över tid minskat. Knappt 9 procent av barnhushållens disponibla inkomst per konsumtionsenhet kommer från den ekonomiska familjepolitiken år 2017.⁵⁷ Motsvarande andel 2009 var drygt 11 procent.⁵⁸ Dessa förmånens betydelse varierar givetvis högst avsevärt efter hushållens inkomster och försörjningsbörda. Bland ensamstående med två eller flera barn kommer i genomsnitt 22 procent av den disponibla inkomsten från familjepolitiska förmåner, varav hälften utgörs av behovsprövade bidrag. Motsvarande andel för sammanboende med ett barn var endast 5 procent.⁵⁹

***Decil betyder tiondel.** I jämförelser mellan hushåll är det brukligt att studera fördelning mellan inkomstgrupper där decil 1 är den tiondel med lägst inkomster och decil 10 med högst inkomster.

Som diagram 11 visar fördelar sig de olika slagen av familjepolitiska åtgärder efter ett tämligen förväntat mönster. De generella bidragen, som nästan uteslutande består av barnbidraget, fördelar sig jämnt bland barnfamiljerna oavsett

i vilken inkomstgrupp de tillhör. När det gäller föräldraförsäkringens genomslag märks en koncentration till inkomstgrupperna i mitten av inkomstfördelningen (decil 3–6). Detta hänger samman med föräldraförsäkringens tudelade konstruktion, med dels en inkomstrelaterad del och en grundnivå för dem som saknar rätt till inkomstrelaterad föräldrapenning. Bland de behovsprövade bidragen är bostadsbidraget och underhållsstödet inkomstrelaterade medan vårdbidraget är behovsbaserat utifrån barnens funktionshinder. Det är det senare bidraget, vårdbidraget, som förklarar att behovsprövade bidrag även går till medel- och höginkomsthushåll. Det är endast bostadsbidraget och underhållsstödet som koncentreras till barnhushåll med de lägsta inkomsterna.

Den fördelningsspolitiska effekten av den ekonomiska familjepolitiken är tämligen blygsam (se diagram 12). Endast knappt 10 procent av de ca 80 miljarderna 2017 omfördelar mellan olika inkomstklasser.⁶⁰ Motsvarande andel 2009 var 8,7 procent.⁶¹

Ett annat sätt att kartlägga den ekonomiska familjepolitikens omfördelningseffekt är hur dessa insatser påverkar inkomstfördelningen, mätt i gini-koefficient*. I diagram 13 visas effekten av de olika inslagen i familjepolitiken i relation till detta fördelningsmått. Ju större minusvärde desto större utjämnande effekt. Ett inslag helt utan fördelningsspolitiska effekter får värdet 0 och vid plusvärden ökar inkomstskillnaderna.

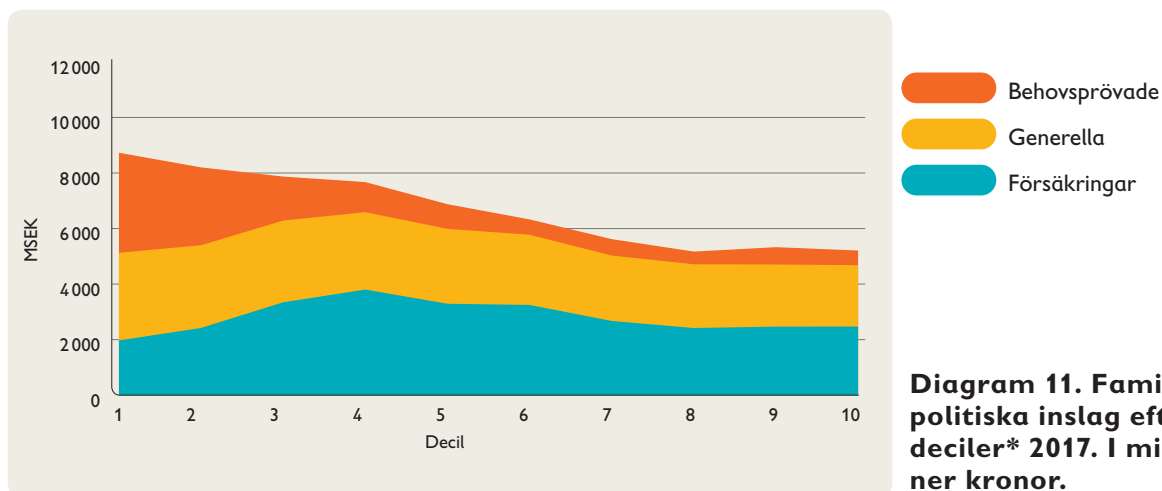

Diagram 11. Familjepolitiska inslag efter deciler* 2017. I miljoner kronor.

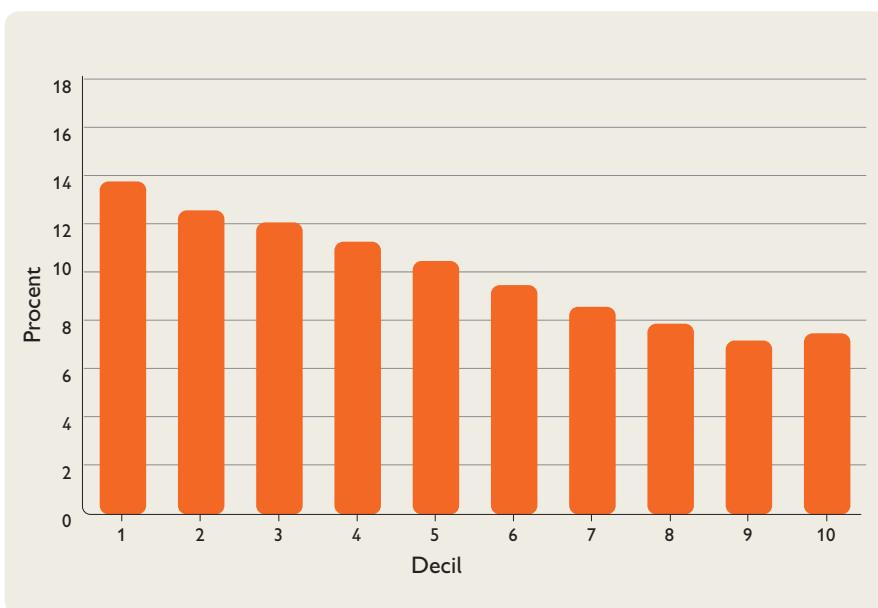

Diagram 12. Andel av familjepolitiska insatser efter deciler 2017. I procent.

I diagrammet nedan har detta beräknats utifrån barnperspektiv. Resultatet visar att omfördelningseffekten avtagit under de senaste tjugo åren. Den minskande omfördelningseffekten skedde under åren 1998–2006. Därefter har den legat relativt oförändrad fram till 2017. Under senare år påverkar de familjepolitiska inslagen tillsammans cirka fem procentenheter, varav den största effekten är från de behovsprövade bidragen. Sett över hela tidsperioden har de behovsprövade bidragens påverkan på inkomstjämligheten bland barn och deras familjer påtagligt minskat från 8–9 procent till 3 procent.

***Gini-koefficienten** mäter samtliga hushålls inkomstfördelning med ett värde mellan 0 och 1. Ju högre värde desto mer ojämnt fördelas inkomsterna. Beräknad utifrån hushållens disponibla inkomster per konsumtionsenhet.

Slutsatsen av dessa resultat belägger att den omfördelnde funktionen mellan låg- och höginkomsthushåll har avtagit i den ekonomiska familjepolitiken och spelar en tämligen begränsad fördelningspolitisk roll numera.

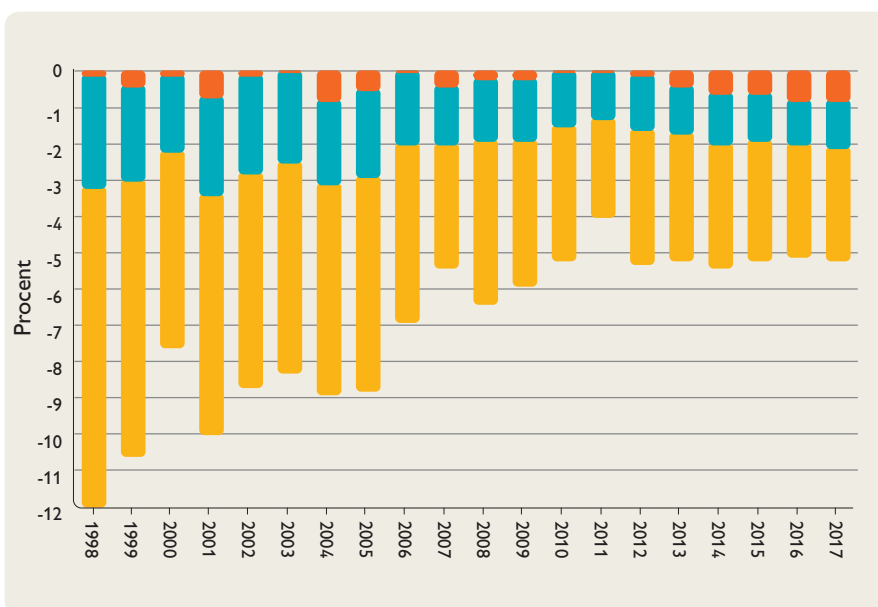

Diagram 13. Den ekonomiska familjepolitikens omfördelnde effekter 1998–2017. Procentuell effekt på gini-koefficienten. Barn 0–19 år.⁶²

Reformpolitik och barnhushållens ekonomi

I det följande avsnittet diskuteras resultat från en analys av effekter av policybeslut på nationell nivå, beslutade av riksdagen, för perioden 2015–2018 som SCB genomfört på uppdrag av Rädda Barnen. Först presenteras några andra analyser med relevans för barnfamiljernas ekonomiska utveckling under senare år.

Ett allt mer vanligt sätt att studera politiska reformers effekter på hushållen och då särskilt deras genomslag för olika hushållsgrupper är att genomföra simulering med hjälp av SCB:s Fördelningsanalytiskt statistiksystem för inkomster och transfereringar (FASIT). Fördelen med denna typ av analyser är att kunna isolera enskilda politiska beslut från andra faktorer.⁶³ Finansdepartementet presenterar till exempel varje år en fördelningspolitisk bilaga i budgetpropositionen som utgår från sådana simuleringar.⁶⁴ Finansdepartementet hävdar att regeringens politik 2015–2017 ”haft en tydligt utjämnande fördelningspolitisk profil”.⁶⁵ Vad som avses med ett sådant påstående kan diskuteras men Finansdepartementets egen analys visar att fördelningseffekter av politiken 2015–2017 minskade gini-koefficienten med enbart 0,004, från 0,302 till 0,298. Andel barn i familjer med låg ekonomisk standard minskade från 19,2 till 18,6 procent (räknat per konsumtionsenhet). I genomsnitt ökar den ekonomiska standarden för hushåll med lägsta inkomster (decil 1 och 2) med 1–2 procent medan inkomstnivån minskade i motsvarande utsträckning för hushåll med högsta inkomster (decil 9 och 10).⁶⁶

I en bred fördelningspolitisk analys av alliansregeringens mandatperiod 2006–2014 beräknades hur skattesänkningar och beslutade reformer fördelades bland hushållen.⁶⁷ Resultatet visade att hushåll i alla inkomstlagen fick en procentuellt likartad ökad disponibel inkomst och höjd inkomststandard men att det i kronor blev en stor differens mellan låg- och höginkomsttagare. Ju högre inkomst eller bättre ekonomisk standard hushållet hade, desto större inkomstökning räknat i kronor blev följden av alliansregeringens reformer. I denna studie ingick det dock inte effekter för hur reformpolitiken 2006–2014 påverkar andelen med låg inkomststandard eller mått på inkomstfördelningen.

I det följande presenteras en uppdaterad fördelningspolitisk analys som omfattar åren 2015 till 2018, det vill säga hela den röd-gröna regerings-

perioden. Att inkludera 2018 i en fördelningspolitisk analys av reformförändringar är värdefullt då ett flertal regeländringar som infördes det året kan ha betydelse för bland annat barnfamiljer. Denna studie är genomförd på likartat sätt som andra fördelningspolitiska analyser.⁶⁸ Den baseras på FASIT som är en mikrosimuleringsmodell där effekter av förändringar i skatte-, avgifts- och transfereringssystemen för individer och hushåll kan beräknas.⁶⁹ Reformförändringarna har införts vid olika tidpunkter och påverkar olika befolkningsgrupper i varierande grad. I Bilaga 1 presenteras alla förändringar. Bland de reformer som ingår i den ekonomiska familjepolitiken kan konstateras att det är först under 2017 och framförallt 2018 som sådana beslutats av riksdagen. Under 2017 höjdes inkomstgränsen för bostadsbidrag för barnfamiljer och under 2018 har denna inkomstgräns höjts ytterligare, barnbidraget ökade 1 mars 2018 med 200 kr/barn och fribeloppet höjdes för underhållsskyldiga.

Det övergripande resultatet av dessa simuleringar av regeringens politik från 2015 till 2018 är att samtliga hushålls disponibla årsinkomster ökade med 1 612 SEK eller 0,6 procentenheter. Inkomstjämligheten minskade något, från 0,312 till 0,307.⁷⁰ Med tanke på att inkomstjämligheten i Sverige ökat stadigt sedan 1980-talets inledning kan detta i bästa fall ses som ett trendbrott på en långvarig trend av ökad inkomstjämlighet bland hushållen i Sverige.⁷¹

Tabell 14 visar effekter av reformförändringarna fram till 2018 på andelen hushåll med inkomstfattigdom. Andel med låg ekonomisk standard i hela befolkningen minskade med en procentenhet från 15,9 till 14,9 procent. Bland barn var denna minskning något lägre, från 20,8 till 20,2 procent. Sett till olika åldersgrupper i befolkningen är det i synnerhet äldre hushåll som i högre grad påverkats av reformförändringarna. Andel äldre hushåll som hamnar under EU:s fattigdomsgräns minskar med drygt tre procentenheter medan motsvarande minskning i arbetsför ålder var enbart 0,4 procentenheter.

Genom att jämföra förändringar mellan 50 och 60 procent av medianinkomst märks att effekten var som störst bland hushåll som låg nära den senare inkomstgränsen. Minskningen av inkomstfattigdomen under 50 procent av medianinkomsten var betydligt mer blygsam.

	2015 års regler		2018 års regler		Skillnad i %	
	-50 %	-60 %	-50 %	-60 %	-50 %	-60 %
Hela Befolkningen	9,1	15,9	8,6	14,9	-0,5	-1,0
Barn 0–19 år	13,8	20,8	13,3	20,2	-0,5	-0,6
Arbetsför ålder 20–65 år	8,3	13,3	8,0	12,9	-0,3	-0,4
Äldre 65 år–	5,8	17,6	5,1	14,3	-0,7	-3,3

Tabell 14. Effekt av regeringens politiska åtgärder 2015–2018 på inkomstfattigdom efter högst 50 resp. 60 procent av medianinkomst per konsumtionsenhet.

Reformändringar 2015–18 har framför allt haft en tydlig fördelningspolitisk profil gentemot äldre och personer som står utanför arbetskraften. Störst effekt märks bland personer med sjuk- och aktivitetsersättning, arbetslösa och sjuka personer.⁷² Detta kan också påverka hushåll med barn. Den åldersmässiga genomslaget för regeringens reformpolitik under åren 2015–18 framgår påtagligt när förändringar av inkomsterna granskas (se diagram 15). De disponibla inkomsterna ökade bland pensionärer, plus 1,5–2,5 procent, medan den mer eller mindre var oförändrad för yngre åldersgrupper.

Den fördelningspolitiska profilen framträder mer distinkt när reformeffekterna studeras efter hushållens inkomster. De två lägsta inkomstgrupperna, decil 1 och 2, ökade sina disponibla inkomster med 2–2,5 procentenheter. I faktiska

kronor per år utgjorde detta 1 975 kronor för den lägsta inkomstgruppen och 4 330 kronor för den näst lägsta tiondelen. Detta motsvarar en inkomstökning på 165 respektive 360 kronor per månad. Omräknat till en ensamstående förälder med ett barn motsvarar detta en ökning med 250 kronor per månad och en familj med två vuxna och två barn 400 kronor per månad i den lägsta inkomstgruppen.⁷³ I fördelningstrappans andra ände, tiondelen med högst inkomst, blev reformeffekten per konsumtionsenhet en minskning med cirka 3 700 SEK/år eller 300 kronor per månad, från 47 300 till 47 000 kronor per månad.

För denna studie är det särskilt intressant att närmare analysera reformeffekter 2015–18 för olika barnfamiljer och inkomstlägen (diagram 16).

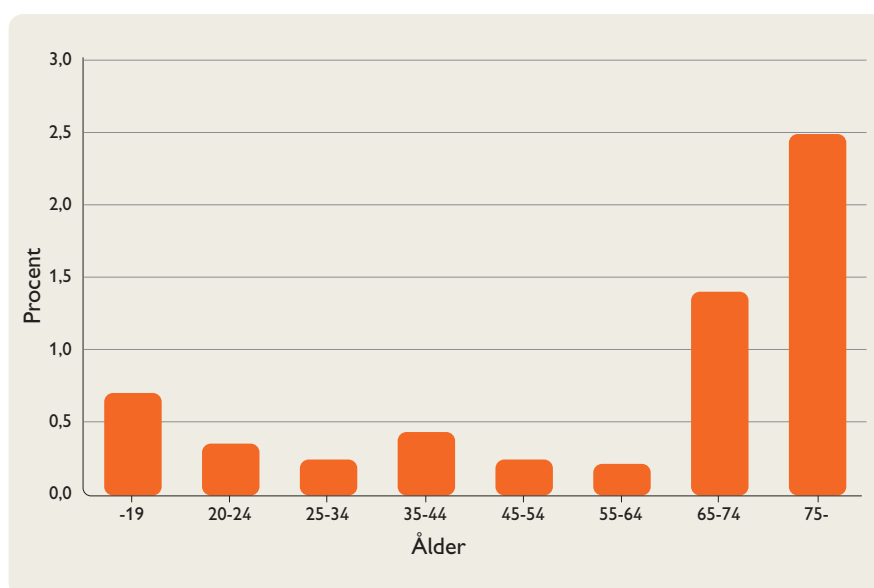

Diagram 15. Effekt av policybeslut 2015–2018 på disponibla inkomster per konsumtionsenhet efter åldersgrupper. Medianvärden.

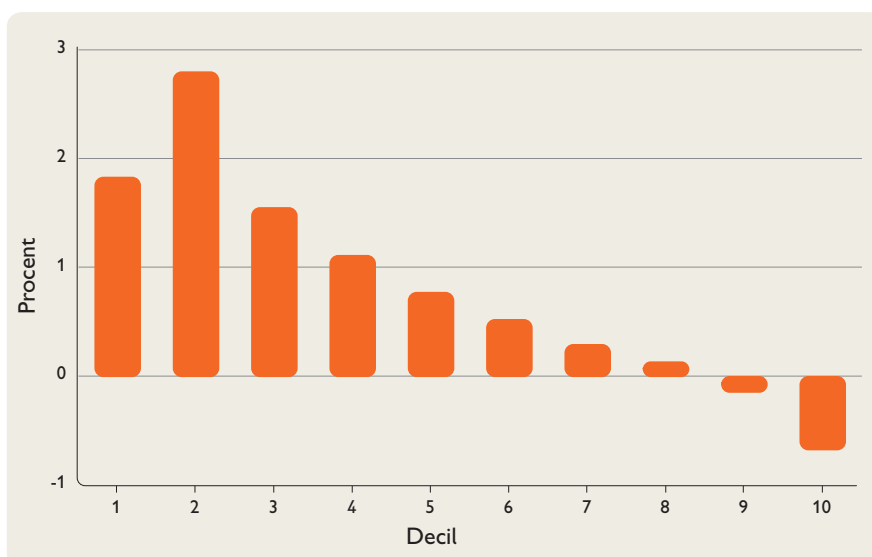

Diagram 16. Effekt av policybeslut 2015–2018 på disponibla inkomster per konsumtionsenhet efter deciler. Medianvärden.

Barnfamiljer med låg- och medelinkomster har generellt fått en viss ökning av sin hushållskassa till följd av senaste årens policyförändringar. Ensamstående föräldrar i de lägsta inkomstgrupperna har fått de största inkomstökningarna, på drygt 2 procentenheter, medan motsvarande ökning uppgick till 1–1,5 procentenhet för andra barnfamiljer. Det allra högsta inkomstillskottet, för ensamstående föräldrar i decil 2, motsvarade en ökning från 18 971 till 19 492 kronor per månad eller 521 kronor per månad.⁷⁴ De allra flesta barnfamiljer märkte knappast av effekten av dessa policybeslut då de hamnade under en procent av hushållens inkomstnivåer.

Sammanfattningsvis har denna analys av reformeffekter för åren 2015–18 visat att en viss fördelningsspolitisk utjämning skett. Dock måste storleken och genomslaget bedömas vara tämligen begränsat för barnfamiljer. Den ekonomiska utsattheten bland barn och deras familjer har

endast marginellt påverkas av den förda politiken. En minskning av låg ekonomisk standard från 20,8 till 20,2 procent måste anses som relativt blygsam. Finansdepartementets bedömning om en ”tydligt utjämnande profil” de senaste åren kan således diskuteras. Det har skett ett positiv förändring i inkomstfördelningen bland hushållen efter många års ökade inkomstskillnader i Sverige. Sedan är det, som alltid, upp till betraktaren att bedöma magnitud och konsekvenser av olika reformers effekter.

Utifrån ett familjepolitiskt perspektiv kan denna studie visa på tämligen blygsamma reformeffekter för barnfamiljer. Efter många års värdeförsämring av till exempel barnbidraget och bostadsbidraget har dock dessa höjts under 2018 och åren framöver får utvisa om detta är ett trendbrott eller endast att betrakta som förändrad riktning utan någon större långsiktig effekt.

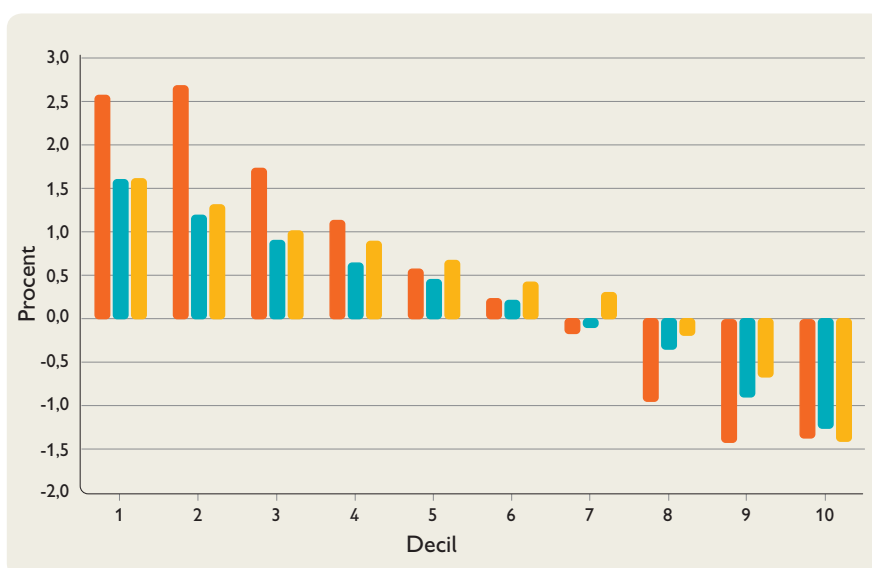

Diagram 17. Effekt av policybeslut 2015–2018 på disponibel inkomst per konsumtionsenhet för barnhushåll efter hushållstyp.

Slutsatser och diskussion

Denna studie har visat på att den ekonomiska familjepolitiken fortsatt har en allt mindre förmåga att minska skillnader mellan barnhushåll och andra hushåll och att bidra till en god ekonomisk levnadsstandard för alla barnfamiljer, och i synnerhet de mest utsatta barnhushållen. Dess förmåga att lyfta barnfamiljer från ekonomisk utsatthet försämrades påtagligt under 2000-talets första årtionde. Den fattigdomsdämpande effekten av familjepolitiska åtgärder halverades. En viss förbättring kan skönjas med de reformer som genomförts av barnbidraget och bostadsbidraget under 2018 men det återstår att följa dess effekter. Dessa förändringar påverkar dock inte helhetsbilden av att den ekonomiska familjepolitiken i nuläget betydligt sämre uppfyller sina ursprungliga syften att bekämpa fattigdom och utjämna skillnader mellan hushållen än vid 2000-talets inledning.

Under 2000-talet har hushållen generellt sett fått det ekonomiskt bättre men samtidigt har inkomstskillnaderna ökat. Inslagen i den ekonomiska familjepolitiken tenderar att betyda allt mindre för barnhushållen, mätt som andel av deras disponibla inkomster. Men för i synnerhet familjer med låga och oregelbundna inkomster samt familjer med stor försörjningsbörda har dessa familjestöd fortfarande en vital betydelse.

De skilda inslagen i den ekonomiska familjepolitiken har dessutom olika syften och målgrupper och måste bedömas utifrån sina specifika förutsättningar och utfall.

Utifrån ett fördelningspolitiskt perspektiv är det särskilt viktigt att lyfta fram att

- barnbidraget under en följd av år fram till 2018 värdemässigt urholkats.
- många, framför allt kvinnor, fortfarande erhåller enbart grundnivån i föräldraförsäkringen.
- bostadsbidraget successivt har begränsats för barnfamiljer.
- underhållsstödet bör ses över med tanke på föränderliga familjemönster.
- det finns en bristande träffsäkerhet i de behovsbaserade bidragen för familjer med oregelbunden boendesituation och/eller sysselsättning.
- redovisade reformer inom exempelvis barnbidraget inte med säkerhet når barnfamiljer i skuldsatthet.

Ett samhällsstöd som traditionellt ligger utanför den nationella familjepolitiken men som har stor betydelse för ekonomiskt utsatta barnfamiljer är det kommunala försörjningsstödet. Det finns en tydlig koppling mellan de familjepolitiska stöden som hanteras av Försäkringskassan och kommunernas försörjningsstöd.⁷⁵ Antalet barn i hushåll som erhåller försörjningsstöd har legat på samma nivå under 2010-talet.⁷⁶ Ett sätt att minska antalet barnfamiljer i socialtjänstens behovsprövning är att öka socialförsäkringarnas värde och täckningsförmåga.

Det är också väsentligt att påpeka att förståelsen av ekonomisk utsatthet bland barnfamiljer i Sverige till stora delar på ett olyckligt vis kommit att separera mellan å ena sidan barnens rättmätiga behov av en levnadsstandard som inte stänger dem ute från en inkluderande normalitet och å andra sidan deras föräldrars utsatta situationer i arbetsliv och offentliga trygghetssystem. En ytterligare dimension som blivit allt mer påfrestande är bostadssituationen för många barnfamiljer med låga inkomster.⁷⁷ Det är genom att bekämpa föräldrarnas arbetslöshet, bristande försäkringsskydd och att främja delaktighet i samhället som långsiktigt hållbara förbättringar för de utsatta barnen skapas. Därför kan en svensk reformstrategi i barnkonventionens långtgående rättighetsperspektiv inte enbart uppfyllas genom mer riktade och direkt barnrelaterade frågor som till exempel barnbidragsnivåer eller kostnadsfria lovaktiviteter. Dessa är givetvis strategiskt betydelsefulla åtgärder för att svara upp mot behov och efterfrågan bland barnfamiljer. I ett avancerat välfärdssamhälle som det svenska, med tydliga mål om allas rätt att delta i olika centrala samhällsarenor, som till exempel arbetslivet och offentliga trygghetssystem, utgör dock breda och generella välfärdsordningar en omistlig plattform för att eliminera barns ojämlika uppväxtvillkor på lång sikt.

På kort sikt är det särskilt relevant att se över värdebeständigheten i de sociala förmåner som fördelas till hushållen. Under en följd av år har en indirekt, och därmed oftast dold, besparing skett av många social- och familjepolitiska försäkringar och bidrag. Ett sätt att långsiktigt säkra dessa är att införa indexrelaterade socialförsäkringar.

Den pågående statliga utredningen om bostadsbidraget och underhållsstödet har en viktig uppgift att se över dessa behovsprövade bidrag och föreslå långsiktigt hållbara lösningar för många ekonomiskt utsatta barnfamiljer.⁷⁸ Dessa familjepolitiska stöd har, som denna studie tydligt visat, värdemässigt försämrats under en följd av år på 2000-talet. För att nå de familjer som lever i störst ekonomisk utsatthet behöver de grundligt reformeras och moderniseras.

Rädda Barnen rekommenderar:

- De familjepolitiska stöden får inte fortsätta att urholkas värdemässigt. Regeringen bör därför vidta åtgärder för att indexera bidragen och på så sätt minska risken för dolda besparingar.
- Försäkringskassans senaste socialförsäkringsrapporter visar att den ekonomiska familjepolitiken i allt lägre utsträckning lever upp till sina övergripande mål om fattigdomsreducering och minskade skillnader mellan hushåll. Rädda Barnen vill se åtgärder för hur regeringen tänker stärka den ekonomiska familjepolitikens betydelse för de allra mest utsatta familjerna.
- Minska sårbarheten, genom att öka träffsäkerheten särskilt för barnfamiljer med skulder, ensamstående med underhållsstöd och de utan stadig bostad.
- Socialstyrelsen bör utreda och tydliggöra innebörden och definitionen av "skälig levnadsstandard" utifrån barns egna beskrivningar och erfarenheter av deras ekonomiska uppväxtvillkor.
- Säkerställ kompensatoriska stöd i kommunerna, som till exempel gratis kollektivtrafik, kulturskola för barn och ungdomar och tillgängliga fritids- och lovaktiviteter för alla.

Referenser

- Björklund, Anders & Jäntti, Markus 2011. Inkomstfördelningen i Sverige. SNS Välfärdsrapport 2011. Stockholm: SNS Förlag.
- Finansdepartementet 2018. Fördelningspolitisk redogörelse. Bilaga 2. Budgetproposition 2016/2017:100.
- Försäkringskassan 2018. Barnhushållens ekonomi. Resultatindikatorer för den ekonomiska familjepolitiken 2018. Stockholm.
- Hegelund, Erik & Suhonen, Daniel 2014. Mest åt de rika. Fördelningsstudie av Alliansregeringens politik 2006-2014. Stockholm: Katalys.
- OECD 2008. Growing Unequal? Income distribution and Poverty in OECD Countries. Paris.
- OECD 2017. Sweden. February 2017. OECD Economic Surveys.
- Salonen, Tapio 2010. Välfärd, inte för alla. Den ekonomiska familjepolitikens betydelse för barnfattigdomen i Sverige. Stockholm: Rädda Barnen.
- Salonen, Tapio 2018. Barnfattigdom i Sverige. Rapport 2018. Stockholm: Rädda Barnen.
- Samzelius, Tove 2017. En plats att kalla hemma. Barnfamiljer i bostadskrisens skugga. Stockholm: Rädda Barnen.
- SCB 2016. Övergång från urvalsbaserad till totalräknad inkomstfördelningsstatistik. Hushållens ekonomi. Bakgrundsdata 2016:1. Stockholm.
- SCB 2018. Effekter för hushållens ekonomi i statens budget 2018. Ekonomisk mikrosimulering 2018:1. Stockholm.

¹ SCB:s statistikdatabas.

² Björklund & Jäntti 2011, OECD 2008 & 2017.

³ OECD 2017.

⁴ Försäkringskassan 2018.

⁵ Försäkringskassan, "Socialförsäkringen i siffror".

⁶ Rätten till bostad är inskriven i regeringsformen (§2 1 kap Regeringsformen, Kungörelse 1974:152)

⁷ Försäkringskassan, "statistik om bostadsbidrag".

⁸ 140 000 barnfamiljer med bostadsbidrag av totalt 1 374 000 hushåll med barn i Sverige 2017.

⁹ Försäkringskassan, "Socialförsäkringen i siffror 2018".

¹⁰ Underhållsstödet kan i strikt mening betraktas mer som ett situationsbaserat än ett behovsbaserat stöd.

¹¹ Från 62 791 MSEK år 2000 till 81 448 MSEK år 2018, i 2017 års priser.

¹² I fast pris (2017 års priser) har barnbidraget ökat med knappt 4 miljarder kronor eller 16,7 %, från 23 392 MSEK till 27 284 MSEK mellan 2000 och 2017.

¹³ Räknet i 2017 års priser har underhållsstödet minskat 2000-2017 med 33 procent, från 5 537 till 3 704 MSEK.

¹⁴ Räknet i 2017 års priser har bostadsbidraget minskat 2000-2017 med 14 procent, från 5 402 till 4 664 MSEK. I bostadsbidraget ingår även bostadsstöd till ungdomar. I december 2017 betalades det ut bostadsbidrag till drygt 175 000 hushåll. Knappt en femtedel av de som fick bidraget tillhörde ett ungdomshushåll utan barn (Socialförsäkringen i siffror 2018, s. 35.)

¹⁵ Försäkringskassan "Socialförsäkringen i siffror respektive år".

¹⁶ Grundnivå i föräldrapenningen ligger på 250 kronor/dag, 12,4 procent av kvinnorna och 4,6 procent av männen ersattes på denna ersättningsnivå 2017. Socialförsäkringen i siffror 2018, s. 23.

¹⁷ Regeringen, pressmeddelande 2 september 2018, www.regeringen.se/pressmeddelanden/2018/09/trygghetssystemen-ska-inte-riskera-att-barnfamiljer-hamnar-i-skuld/

¹⁸ För detaljer, se teknisk bilaga i Försäkringskassan 2018.

¹⁹ Muntlig kommunikation med den statliga utredaren Åsa Karlsson Björkmarker 2019-01-23.

²⁰ Tekniska detaljer hänvisas till bilaga B i Försäkringskassan 2018.

²¹ Se vidare SCB 2016.

²² Hänsyn tagen till hushållens storlek och sammansättning.

²³ Presenteras utförligt i Salonen 2018 men definieras också i den löpande framställningen.

²⁴ Förutom när det gäller effekter av reformer 2015-18 med hjälp av FASIT-simulering.

²⁵ Se t.ex. Finansdepartementet 2018 s. 31, som beräknar att välfärdstjänster utjämnar fördelningen av det ekonomiska välståndet, räknat i minskad gini-koefficient.

²⁶ Inkomstutvecklingen mäts enligt vedertaget sätt genom hushållens disponibla inkomster per konsumtionsenhet. Den disponibla inkomsten är den inkomst ett hushåll kan använda till konsumtion och sparande. I beräkningarna ingår eventuella kapitalvinster.

²⁷ Räknet i 2017 års priser ökade hushållens disponibla inkomster per konsumtionsenhet från 169 000 till 257 000 SEK, d.v.s. med 88 000 SEK eller drygt 7 300 SEK/månad,

- ²⁸ SCB:s statistikdatabas
- ²⁹ Sammanboende med barn i genomsnitt ökat sina disponibla inkomster per konsumtionsenhet med drygt 100 000 SEK mellan 1991 och 2017, från 156 000 till 257 000 SEK (räknat i 2017 års priser).
- ³⁰ Ökning från 228 000 till 257 000 SEK mellan 2011 och 2017, vilket motsvarar 13 procent.
- ³¹ Förändring från 155 000 till 175 000 SEK, d.v.s. en ökning med 20 000 SEK eller 13 procent.
- ³² SCB:s statistikdatabas
- ³³ Räknat per konsumtionsenhet; 174 800 SEK jämfört med 256 600 SEK = 0,68.
- ³⁴ Gini-koefficienten ökade från 0,226 år 1991, 0,294 år 2000, 0,297 år 2010 till 0,322 år 2017. Ju högre desto större inkomstjämlighet, SCB:s statistikdatabas.
- ³⁵ Ifall t.ex. hushåll med extremt höga inkomster ökar sina inkomster drar detta upp medianvärdet. Detta i sin tur höjer gränsvärdet för det relativa måttet "låg ekonomisk standard" (LES). För 2017 var medianvärdet för disponibel inkomst per konsumtionsenhet 256 600 SEK vilket innebär att gränsvärdet för LES blev 154 000 SEK eller 12 830 per månad.
- ³⁶ SCB:s statistikdatabas, 7,3 procent (1991) jämfört med 14,9 procent (2017).
- ³⁷ SCB:s statistikdatabas, sammanboende med ett barn från 10,0 till 8,0 och sammanboende med minst två barn från 10,1 till 14,4 procent mellan 2010 och 2017..
- ³⁸ Gränsvärdet låg 2016 på 12 419 SEK/månad för ett hushåll med en vuxen och ett barn och 18 854 SEK/månad för ett hushåll med två vuxna och 2 barn. Detta gränsvärde ligger betydligt lägre än det relativa måttet låg ekonomisk standard.
- ³⁹ Gränsvärdet för försörjningsstöd (inklusive schablonberäknad boendekostnad) låg 2016 på 11 990 SEK/månad för det ensamstående hushållet med ett barn och 19 090 SEK/månad för familjen med två vuxna och två barn.
- ⁴⁰ Genom införande av ett lägenhetsregister i folkbokföringen har hushållsstatistiken från 2013 förbättrats. Bland barnfamiljer har det särskilt minskat antalet ensamstående föräldrar som nu istället räknas som sammanboende ifall en ny partner är registrerad i samma bostad. Detta har minskat Rädda Barnens definition av barnfattigdom med 1-1,5 procentenheter (Salonen 2018:9).
- ⁴¹ Den senaste rapporten (Salonen 2018) avser förhållandena för 2016 men tidigare årliga rapporter har följt utvecklingen tillbaks till 1991.
- ⁴² Salonen 2018, s. 10. Andel med inkomststandard som överstiger 3,0 var 2016 29 procent av barnfamiljerna jämfört med 6 procent år 2000, d.v.s. nästan fem gånger så högt.
- ⁴³ EU 2017. European Pillar of Social Rights. https://ec.europa.eu/commission/publications/european-pillar-social-rights-booklet_en
- ⁴⁴ Eurostat, <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/-/DDN-20181113-1>
- ⁴⁵ Bara Tjeckien och Slovakien skulle haft en fattigdomsnivå på 16-18 procent ifall sociala transfereringar räknades bort.
- ⁴⁶ SCB, "ökade utgifter för social skydd" (2018) <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/nationalrakenskaper/nationalrakenskaper/utgifter-for-det-sociala-skyddet-i-sverige-och-europa-samt-utgifternas-finansiering-esspros/pong/statistiknyhet/socialt-skydd-i-sverige-19932016/>
- ⁴⁷ SCB:s statistikdatabas.
- ⁴⁸ Beräknat utifrån EU:s definition av risk-of-poverty; hushåll med disponibel inkomst under 60 procent av medianinkomsten i respektive land. Pensioner ingår som inkomst, inte som social transfer, i dessa beräkningar. Eurostat. http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/hui/show.do?dataset=ilc_li10&lang=en <https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tespm010&plugin=1>
- ⁴⁹ Det som benämns "ekonomisk familjepolitik" i Sverige är liktydigt med "cash" i internationella jämförelser av family policies, se t.ex. <https://data.oecd.org/socialexp/family-benefits-public-spending.htm>
- ⁵⁰ Se t.ex. Finansdepartementet 2018. Fördelningspolitisk redogörelse.
- ⁵¹ Försäkringskassan 2018, s. 6.
- ⁵² 98,9 jämfört med 81,5 miljarder SEK.
- ⁵³ European system of integrated social protection statistics (ESSPROS).
- ⁵⁴ Försäkringskassan 2018. Uppgifterna för 2017 är framskrivna värden i FASIT
- ⁵⁵ Försäkringskassan 2018, s. 21.
- ⁵⁶ Försäkringskassan 2018, s. 21. Notera att värden för 2017 är en prognos beräknad i FASIT.
- ⁵⁷ Försäkringskassan 2018, s. 12.
- ⁵⁸ Salonen 2010, s. 27.
- ⁵⁹ Försäkringskassan 2018, s. 12.
- ⁶⁰ 9,7 procent; 7 670 av 79 022 milj SEK (exkl. adoptionsbidrag)
- ⁶¹ Salonen 2010, s. 31.
- ⁶² Försäkringskassan 2018, diagram 47 s. 60. Uppgifterna för 2017 är framskrivna värden i FASIT.
- ⁶³ Finansdepartementet visar att nästan hälften av den ökade inkomstjämligheten i Sverige 1987-2013 beror på demografiska förändringar, fr.a. ökad andel ensamhushåll, åldrande befolkning och migration (Finansdepartementet 2018:28).
- ⁶⁴ Se t.ex. Finansdepartementet 2018.
- ⁶⁵ Finansdepartementet 2018, s. 7.
- ⁶⁶ a.a. s. 32-33.
- ⁶⁷ Hegelund & Suhonen 2014, s 14.
- ⁶⁸ Se t.ex. Finansdepartementet 2018 och SCB 2018.
- ⁶⁹ Analysunderlaget är beställt och framtagen av SCB under 2018.
- ⁷⁰ Gini-koefficient för disponibel inkomst per konsumtionsenhet.
- ⁷¹ SCB:s statistikdatabas.
- ⁷² Beräkning efter huvudsaklig försörjningskälla år 2018. Reformeffekten var ca 540 SEK/månad för personer med sjuk- och aktivitetsersättning, 300 SEK/månad bland huvudsakligen arbetslösa personer och 170 SEK/månad för sjuka personer.
- ⁷³ Baserad på svensk konsumtionsenhetsskala 2004; 1 vuxen 1,00, andra vuxen 0,51, barn 0-19 år 0,52 och ytterligare barn 0,42. En ensamstående med ett barn = 1,52 och 2 vuxna och 2 barn = 2,45.
- ⁷⁴ Räknat utifrån en ensamstående förälder med ett barn.
- ⁷⁵ Socialstyrelsen, utbetalt försörjningsstöd var oförändrat knappt 11 miljarder mellan 2000 och 2017, räknat i fast pris.
- ⁷⁶ Socialstyrelsen, cirka 143 000 barn såväl 2010 som 2017
- ⁷⁷ Se t.ex. Samzelius 2017.
- ⁷⁸ Regeringens kommittédirektiv 2018:97, <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/kommittedirektiv/2018/09/dir.-201897/>
- ⁷⁹ Exempelvis <https://www.dn.se/nyheter/politik/skarpta-straff-for-bidragstrot/>, <https://www.svt.se/nyheter/val2018/m-s-krav-pa-kommuner-na-hembesok-hos-bidragstagare>

BILAGA – Regeländringar 2016–2018

2016

Avdrag för pensionssparande

Det allmänna avdraget för pensionssparande sänktes från 12 000 till 0 kronor.

Föräldrapenning

Dagbelopp på grundnivå höjdes från 225 till 250 kronor.

Skattereduktion för arbetsinkomst

Höjd skatt för de i arbete med höga inkomster genom en avtrappning av jobbskatteavdraget.

Grundavdrag

Förstärkt grundavdrag för pensionärer.

Skattereduktion för ROT och RUT

Husavdraget förändrades fr.o.m. 2016. Taket för RUT sänktes till 25 000 kr för personer under 65 år. Subventionsgraden för ROT sänktes från 50 till 30 procent.

Skattereduktion för gåva.

Skattereduktion för gåva tas bort.

Kapital

Höjd beskattning av investeringssparkonton genom att schablonräntan höjs.

Förändrade arbetsgivaravgifter för unga

Nedsättningen av arbetsgivaravgifterna för unga tas bort. År 2016 beräknas sex månader enligt regeringens förslag om avtrappande av nedsättningen.

Särskild löneskatt

Särskild löneskatt för äldre infördes.

Ekonomiskt bistånd

Fritidspengen avskaffades.

Kommunalt vårdnadsbidrag

Det kommunala vårdnadsbidraget avskaffades.

Avgift för förskola och fritidshem

Inkomsttaket i maxtaxan för förskolan höjs med inkomstindex.

Hemtjänstavgift

Maxavgiften i hemtjänst höjdes från 48 % av prisbasbelopp per år till 53,92 % från juli 2016.

Underhållsstöd

Ökad reglering av barns underhåll utanför underhållsstödet, genom information till särlevande föräldrar

2017

Barnbidrag

Flerbarnstillägget höjdes med 126 kr/månad för tredje barnet.

Jämställdhetsbonus

Jämställdhetsbonusen togs bort.

Avdrag för resor till och från arbetet

Gränsen för när man får göra avdrag för resor till och från arbetet höjdes från 10 000 kr till 11 000 kr.

Uppskovsavdrag

Taket för uppskovsavdrag togs bort. Påverkar kapitalvinsten och räntan på uppskovsbeloppet.

Sjuk- och aktivitetsersättning

Garantiersättningen för sjuk- och aktivitetsersättningen höjdes med 0,05 prisbasbelopp från juli 2017.

Föräldrapenning

1/7 2017 begränsades antal dagar med föräldrapenning för invandrade barn. Antalet maximeras till 200 dagar om barnet är ett år då barnet invandrar och till max 100 om barnet är 2 år.

Bostadsbidrag

Inkomstgränsen för bostadsbidrag för barnfamiljer höjdes från 117 000 kr till 127 000 kr.

Bostadstillägg

Ersättningsnivån för bostadstillägget för personer med sjuk- och aktivitetsersättning höjdes från 93 till 95 procent år 2017.

Särskilt bostadstillägg

Den skäliga levnadsnivån vid beräkning av särskilt bostadstillägg höjdes för personer under 65 år så den är på samma nivå som för pensionärer.

2018

Grundavdrag

Det förhöjda grundavdraget för pensionärer höjs ytterligare.

Skattereduktion för sjuk- och aktivitetsersättning.

En skattereduktion för sjuk- och aktivitetsersättning införs.

Kapital

Beskattningen av investeringssparkonton höjs genom att schablonintäkten höjs.

Bostadsbidrag

Inkomstgränsen för bostadsbidrag för barnfamiljer höjd från 127 000 kr till 135 000 kr

Barnbidrag

Barnbidraget och det förlängda barnbidraget höjs med 200 kr/barn den 1/3 2018.

Underhållsstöd

Fribeloppet för underhållsskyldiga höjdes från 100 000 till 120 000 kr.

Underhållsstödet för barn över 15 år höjdes 1 januari med 150 kr/månad och från 1 augusti med 350 kr/månad till 2 023 kr/månad.

Bostadstillägg

Bostadstillägget höjs genom att andelen av bostadskostnaden som bidraget gäller för höjs från 95 till 96 procent för en bostadskostnad upp till 5 000 kr. För en bostadskostnad mellan 5 000 och 5 600 kr införs en ny ersättningsnivå om 70 procent.

Särskilt bostadstillägg och äldreförsörjningsstöd.

Den skäligena bostadskostnaden höjs från 6 200 till 6 620 kr. Den skäligena levnadsnivån inom förmånerna höjs till 67 613 kr/år för ensamstående och till 55 078 kr/år för sammanboende.

Indirekta skatter

Ändrade energi- och koldioxidskatt.

Studiebidrag

Studiebidraget inom studiehjälpen för gymnasieungdomar höjs med 200 kr/månad den 1/3 2018.

Underhållsstöd

Underhållsstödet för växelvis boende barn sänks den 1 april 2018.

Studiebidrag

Bidragsdelen i studiemedlet för högskole- och universitetsstudier höjs den 1/7 2018.

Sjuk- och aktivitetsersättning

Garantinivån i sjuk- och aktivitetsersättningen höjs med 0,08 prisbasbelopp den 1/7 2018.

Sjukpenning

Inkomsttaket i sjukförsäkringen höjs från 7,5 till 8 prisbasbelopp den 1/7 2018.

NO STOP

Apelshöns

Rädda Barnen kämpar för barns rättigheter. Vi väcker opinion och stöder barn i utsatta situationer – i Sverige och i världen

Rädda Barnen
107 88 Stockholm
Tel: 08-698 90 00
kundservice@rb.se

www.raeddabarnen.se